

Українці,
великій
волинянин

баг

—
Г. Дар

1986. Р. 11.

ДУМИ І ЖРІЇ

ПОЕЗІЇ

Лесі Українки.

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПЛІКИ
зареєстрованої спілки в обмеженою поруковою у Львові.

1899.

З М І С Т.

I. П о е м и :

		Стор.
1. Давня казка		3
2. Роберт Брюс		30

II. М е л од і ї :

3. Нічка тиха і темна була		47
4. Не співайте мені сеї пісні		47
5. Горить мое серце		48
6. Знов весна і знов надії		48
7. Дивлюсь я на ясній зорі		49
8. Стояла я і слухала весну		49
9. Хотіла-б я піснею стати		49
10. Перемога		50
11. До музи		51
12. То була тиха ніч чарівниця		51
13. Давна весня		52
14. У чорную хмару зібрала ся туга моя		53

III. Н е в і л ь н и ч і п і с н і :

15. Мати невільниця		57
16. І все таки до тебе думка лине		59
17. Ворогам		59
18. Північні думи		60
19. До товаришів		61
20. Поет під час облоги		62
21. Товарищі на спомин		65
22. Грішниця		67
23. Хвилина роспачу		75

	Стр.
24. О, знаю я, богато ще промчить	76
25. Ангел помсти	77
26. Fiat nox	79
27. На вічну пам'ять листочкови	81
28. Слово, чому ти не твердая криця	81

IV. Відгуки:

29. Відгуки	85
30. Єврейська мелодія	86
31. Ave regina	87
32. To be or not to be?	89
33. Я знаю, так, се хворій примари	90
34. Обгортай мене туго, болить голова	91
35. До товариша	92
36. Як дитиною бувало	93
37. Романс	94
38. Кримські відгуки: Імпровізація	94
39. Уривки з листа	95
40. Східна мелодія	98
41. Мрії	98
42. Зимова ніч на чужині	101
43. Іфігенія в Тавриді	106
44. Весна зімова	113
45. Порвала ся нескінчена розмова	115
46. У пустині	116
47. На юбілей української літератури	117
48. Зоря поезій: Імпровізація	119
49. Поворіт	120
50. Забута тінь	121

Стр.

I.

НОЕМИ.

(1893).

т

е р

лком

нас і

чувал

ив:

оз	то з в	ий,
яді	ай давн	у,
ме	и не ла	
о хс	ників да	

ДАВНЯ КАЗКА.

Можеb хто послухав казки?
Ось послухайте, панове!
Тілько вибачте ласкаво,
Що не все в нїй буде нове.

Та чого там, люде добрі,
За новинками впадати?
Може часом не завадить
І давнійше пригадати.

Хто нам може розповісти
Щось таке цілком нове,
Щоб ніхто з нас не відмовив:
„Ет, вже ми чували сее!“

Тож, коли хто з вас цікавий,
Сядь і слухай давню казку,
А мені, коли не лаврів,
То хоч бубликів дай вязку.

I.

Десь, колись, в якійсь країні,
Де захочете, там буде,
Бо у казці, та ще в віршах,
Все можливо, добрі люде;

Десь, колись, в якійсь країні
Проживав поет нещасний,
Тілько мав талан до віршів
Не позичений, а власний.

На обличі у поета
Не цвила урода гожа,
Хоч не був він теж поганий, —
От собі — людина божа!

Той співець — та що робити!
Видно правди не сховати,
Що не був співцем поет наш,
Бо зовсім не вмів співати.

Ta була у нього пісня
І дзвінкою і гучною,
Бо розходилася по сьвіті
Стоголосою луною.

І не був поет самотним, —
До його малої хати
Раз-у-раз ходила молодь
Пісні-слова вислухати.

Теє слово всім давало
То розвагу, то пораду;
Слухачі співцю за теє
Ділом скрізь давали раду.

Що могли, то те й давали,
Він zo всього був добріший,
Досить з нього, що не був він
Ні голодний, ні холодний.

Як на весні шум зелений
Оживляв сумну діброву,
То що дня поет приходив
До діброви на розмову.

Так одного разу ранком
Наш поет лежав у гаю,
Чи він слухав шум діброви,
Чи пісні складав — не знаю!

Тілько чує — гомін, гуки,
Десь мисливські сурми грають,
Чутно разом, як собачі
Й людські крики десь лунають.

Тупотять прудкії коні,
Гомін ближче все лунає,
Зза кущів юрба мисливська
На долинку вибігає.

Як на теж лежав поет наш
На самісінській стежині.
„Гей! — кричить він, — обережно!
Віку збавите людині!“

Ще на щастя не за звіром
Гнала ся юрба, — спинилась,
А то б може на поета
Не конечне подивилась.

Попереду іхав лицаръ
Та лихий такий, крий Боже!
„Бачте, — крикнув, — що за птиця!
Чи не встав би ти, небоже?“

„Не біда, — поет відмовив, —
Як ти й сам з дороги звернеш,
Бо як рими повтікають,
Ти мені їх не завернеш!“

„Се ще такоже полювання!“
Мовить лицаръ з гучним съміхом,
„Слухай, ти, втікай лиш краще,
Бо пізнаєш ся ти з лихом!“

— „Ей, я лиха не бою ся,
З ним noctую, з ним і днью,
Ти втікай, бо я, мось-пане,
На таких, як ти, полюю!

„В мене рими соколята
Як злетять до мене з неба,
То вони мені вполюють,
Вже кого мені там треба!“

— „Ta який ти з біса мудрий!
Мовить лицаръ, — ще ні разу
Я таких, як ти, не бачив.
Я тепер не маю часу,

А то ми б ще подивились,
Хто кого скорій вполює.
Хлопці! геть його з дороги!
Хай так дуже не мудрує!“

— „От, спасибі за послугу!
Мовить наш поет, — несіте.
Та візьміть листки з піснями,
Он в траві лежать, візьміте.“

— „Він напевне божевільний“
Крикнув лицаръ. „Ну, рушаймо!
Хай він знає нашу добристість —
Стороною обминаймо.

„А ти тут зажди, небоже,
Хай-но, іхати-му з гаю,
Я ще дам тобі гостинця,
А тепер часу не маю.“

— „Не на тебе ждать я буду,
Так поет відповідає:
Хтож кому подасть гостинця,
Ще того ніхто не знає.“

Лицаръ вже на те нічого
Не відмовив, геть подав ся;
Знову юрба загукала
І луною гай озвав ся.

Розтеклисъ ловці по гаю,
Полювали цілу днину,
Та коли-б же вполювали
Хоч на съміх яку звірину!

А як сонечко вже стало
На вечірному упruzі,
Стихи сурми, гомін, крики,
Тихо стало скрізь у лузі.

Гурт мисливський зголоднілий
Весь підбив ся, утомив ся,
Де-хто ще зоставесь у гаю,
Де-хто вже й з дороги збив ся.

Геть одбивши ся від гурту
Їде лицаръ в самотинї,
Зирк! — поет лежить як перше,
На самісенкій стежинї.

„Ах, гостинця ти чекаєш!
Мовив лицаръ і лапнув ся
По кишенях, — ой, небоже,
В дома гроші я забув ся!“

Усміхнувсь поет на тес:
 „Не турбуйсь за мене, пане,
 Маю я багатства стілько,
 Що його ї на тебе стане!“

Спалахнув від гніву лицарь,
 Був він гордий та завзятий,
 Але ж тілько на упертість
 Та на гордощі багатий.

„Годі жартів! крикнув згорда, —
 Бо задам тобі я гарту!“
 А поет йому: „Тай сам я
 Не люблю з панами жарту...“

„Бачиш ти — оця діброва,
 Поль, небо, синє море,
 То мое багатство-панство
 І роскішне і просторе.“

„При всьому сьому багатстві
 Я щасливий завжди ї вільний.“
 Тут покликнув лицарь: „Боже!
 Чоловік сей божевільний!“

— „Може буть, — поет відмовив, —
 Певне, всі ми в божій волі.
 Та я справді маю щастя
 І з мене його доволі.“

„Так, я вільний, маю бистрі
 Вільні думи чарівниці,
 Що для них нема на сьвіті
 Ні застави, ні границі.“

„Все, чого душа запрагне,
 Я створю в одну хвилину,
 В таємні сьвіти, надхмарні
 Я на крилах думки лину.“

„Скрізь гуляю, скрізь бую ,
 Мов той вітер дзвінкий в полі;
 Сам я вільний і ніколи
 Не зламав чужої волі!“

Засміявсь на тес лицарь:
 „Давню байку правиш друже!
 Яж тобі скажу на тес:
 Ти щасливий, та не дуже.“

„Я-б віддав отої химерний
 Твій таємний сьвіт надхмарний
 За наземне справжнє графство,
 За підхмарний замок гарний.“

„Я б віддав твоє багатство
 І непевнії країни
 За єдиний поцілунок
 Від коханої дівчини...“

Щось поет хотів відмовить
 На недбалу горду мову ,
 Та вже сонечко червоне
 Заховалось за діброву.“

Надійшла сільська молодь ,
 Що з роботи поверталась,
 І побачила поета ,
 З ним привітно привіталась.“

Тут поет взяв мандоліну
 І на відповідь гуртові
 Він заграв, і до музики
 Промовляв пісні чудові.“

Всі навколо нерухомі
 Зачаровані стояли ,
 А найбільше у дівчаток
 Очі втіхою палали.“

Довго й лицаръ слухав пісню,
Далі мовив на відході:
„Що за дивна сила слова!
Ворожбит якийсь, тай годі!“

II.

Літнім вечером пізньенько
Сам поет сидів в хатині,
Так од ранку цілу днину
Він просидів в самотині.

Тож сидів поет в віконці,
Слухав співів, що лунали
Скрізь по полю і до нього
У хатину долітали.

Співи стихли, потім хутко
Налетіла літня нічка;
Дерева шуміли з вітром,
Гомоніла бистра річка.

I поет в своїй хатині
Прислухався до того шуму,
Погляд в темряву вточивши
Він таємну думав думу.

Тілько чус, — хтось під'їхав
На коні до його хати
І спинив ся, потім зброя
Почала чиясь бряжчати.

Що за диво! під віконце
Хтось помалу підступає.
Тут поет не втерпів: „Хто там?“
Невідомого питав.

„Як що злодій, то запевне
Помиливсь ти, любий друже!“
— „Ні, се я“, озвав ся голос:
„Маю справу, пильну дуже“...

„Хтож се „я“? — поет питав.
— „Я, Бертолльдо, лицаръ з гаю“.
Тут поет пізнав той голос:
„А, мисливий! знаю, знаю!“

„Вибачай, прошу до хати,
Хоч у мене трошки темно,
Бо коли я сам у хаті,
Не палю вогню даремно;

„Та для гостя запалю вже“.
І добув вогню з кресала,
Перед ним лицарська постать
Владаря Бертолльда стала.

„Добрий вечір!“ — „Добрий вечір“. —
Став тут лицаръ і — ні слова.
Щось ніяк не починалась
Тая пильная розмова.

„Деж твоя, мій гостю, справа?“
Далі вже поет озвав ся.
Лицаръ стиха одмовляє:
„Я, мій друже, закохав ся“...

Тут поет йому говорити:
„Щож на се тобі поражу?
А про те, доказуй далі,
Може чим тебе розважу“.

„Закохав ся я і гину,
Каже лицаръ, — в день і в нбчі
Бачу я перед собою
Ясні оченки дівочі“.

„Щож? — поет на те говорить:
То за ручку, тай до шлюбу!“
— Ох! зітхає лицарь, — візьме —
Інший хтось дівчину любу!

„Під балкон моєї донни
Кожен вечір я прихожу,
І в журбі тяжкій, в зітханнях
Цілу нічку я провожу

„На мою журбу й зітхання
Я відповіді не маю,
Чим я маю привернути
Серце милої, — не знаю!

„Можеб краще їй припали
До сподоби серенади?“...
Тут поет на те: „Запевне,
Треба пташечці принади!

— „Голос маю, каже лицарь, —
Та не тямлю віршування“...
— „Певна річ, — поет говорити, —
То не лехке полювання,

„А тоб досі вже на лаври
Хто-б схотів, то й був богатий.
Ні, — химерний, норовистий
Кінь поезії крилатий!“

— „Правду кажеш, мовив лицарь,
Алеж я тебе благаю,
Щоб помог мені в сій справі.
Памятаю, як у гаю

„Ти своїм віршем чудовим
Чарував усю громаду, —
Тілько ти один тепера
Можеш дать мені пораду!

„За пораду все, що хочеш,
Дам тобі я в нагороду, —
„Ну, на се, — поет відмовив, —
Не надію ся я з роду.

„Можу я знайти й без плати
Для приятеля пораду.
Ось пожди лиш трохи, зараз
Будеш мати серенаду.

„Та мені для цього треба
Іменя й вроду панни знати“,
— „Їй на імення Ізідора,
А вродлива!... не сказати!“...

Більш поет вже не питав ся,
Сів, задумавсь на хвилину,
Записав щось на папері,
Зняв з кілочка мандоліну,

Показав слова Бертолльду,
Мандоліну дав у руки
Та написанії вірші,
І промовив для науки:

„Ти, співаючи, на струнах
Маєш так перебирати:
Ut-fa là-sol, fa-mi-ré-sol...
Далі можеш сам добрati“.

„От, спасибі!“ крикнув лицарь.
Щеж поет не відозвав ся,
А вже лицарь був на дворі.
На коня! і геть погнав ся.

І погнав ся лицарь хутко
Через доли, через гори,
І спинив ся під віконцем
У своєї Ізідори.

Хутко в неї під віконцем
Мандоліна залунала
І з потоку гуків чулих
Сerenада виринала:

„Гордо, пишно, променисто,
Золотій сьвітять зорі,
Та не може дорівнятись
Ні одна з них Ізідорі!

„Найчистіші діаманти
Сяють ясні та прозорі,
Та не може дорівнятись
Ні один з них Ізідорі!

„Дорогих перлин коштовних
Є багато в синім морі,
Та не може дорівнятись
Ні одна з них Ізідорі!“

Отже ледве серенада,
Залунала у просторі,
Вийшла з хати Ізідора
Подивити ся на зорі.

А як стихли під балконом
Любі гуки мандоліни,
До Бертолльда полетіла
Квітка з рожі від дівчини.

В туж хвилину Ізідора
Зникла хутко, наче мрія,
Та зостала ся в Бертолльда
Квітка з рожі і — надія!

III.

Боже, Боже! що то може
Наробити серенада!..
Зникли в серденку в Бертолльда
Темна туга і досада.

Усьміх донни Ізідори
Був де-далі все ясніше
І що раз вона ставала
До Бертолльда прихильніше.

Далі перстінь Ізідорин
На руці у нього сяє,
Нареченю своєю
Він кохану називає.

Як же бучно, як же втішно
Всім гулялось на весіллі!
Танцювали, попивали
Від неділі до неділі.

Всіх приймали, всіх витали,
Всім уміли додогодити,
Тілько нашого поета
Пан забув ся запроシリ.

Звісно, клопоту богато
Завжди пану молодому, —
Хто-ж би міг ще памятати
Про якогось там сірому?

Час летів немов на крилах
І мов сон життя минало.
Ta не счувсь Бертолльд, як лихо
Несподіване настало.

Забажалось королеві
Звоювати чужеє царство,
Розіслав він скрізь герольдів
На війну скликати лицарство.

I як раз серед бенкету
В замку нашого Бертолльда
Залунала гучна сурма
Королівського герольда.

Прошавай, дружино люба,
Всі роскоші, всі вигоди!
Все те треба проміняти
На далекій походи.

Залишивши Бертолльдо мусів
Молодую Ізідору,
У неділю вранці рано
Вже він вирушив із двору.

Подало ся геть за море
Все одважнє лицарство;
Там за морем десь лежало
Бусурменське господарство.

I пішло одважнє військо
Через нетри та пустині;
Не один воїк смутив ся
По своїй рідній країні.

Ta коли вже надто тяжко
Туга сердець обгортала,
To співці співали пісню,
Пісня тугу розважала:

„Не журиєш, коли недоля
В край чужий тебе закине!
Рідний край у тебе в серці,
Поки спогад ще не гине.

„Не журиєш, не марне пройдуть
Сїї сльози й тяжка мука;
Рідний край щирійш любити
Научас нас розлука“.

Так вони співали, йдучи
Через дикії пустині,
Додавав той спів розваги
Не одній смутній людині.

Попереду всього війська
Три старші виступали:
Карлос, Гвідо і Бертолльдо;
За одвагу їх обрали.

Їдуть, їдуть, врешті бачать, —
Три дороги розійшли ся;
Розлучились тут найстарші,
Кожний різно подали ся.

Карлос вибрав шлях на право,
Гвідо вибрав шлях на ліво,
А Бертолльд подав ся просто:
„Дай же Боже нам!“ — Щасливо!

I Бертолльдові з початку
Справді щастя панувало,
Довело ся звоювати
Городів чужих чимало.

От вже він на столичне місто
Погляда одважним оком,
Але тут-то саме щастя
Обернулось іншим боком.

Чи то врешті у Бертолльда
Притомило ся лицарство,
Чи то владаръ бусурманський
Міцно так тримавсь за царство, —

Тілько твердо так трималось
Місто гордеє, уперте,
Раз одбилося, потім в друге,
Потім в третє, ще й в четверте.

Тут прийшлося Бертольду з лихом:
Край чужий, ворожі люде,
Голод, злидні, військо гине...
Що то буде, що то буде? !...

Місяць другий вже ведеть ся
Тая прикрая облога,
Серед війська почали ся
Нарікання і тривога.

Приступили до Бертольда
Вояки й гукають грізно:
„Гей, виводь ти нас із-відені!
Гет веди, поки не пізно!

„На-що ти сюди на згубу
Шідманів нас за собою?
Чи ти хочеш щоб усі ми
Наложили головою?

„Осоружне нам се місто!
Хай їй цур, такій облозі!
Хай їй цур, самій тій славі!
Хай їй цур, тій перемозі!“...

Хтів Бертольд розумним словом
Лютє військо вгамувати,
Та воно де-далі гірше
Почало репетувати.

Далі кинулись до зброї...
Бог зна чим би то скінчилось...
Але тут хтось крикнув: стійте!
Військо раптом зупинилося.

Вийшли тут наперед війська
Військові співці славутні,
Всі вони були при зброй,
А в руках тримали лютні.

З них один промовив: „Браття!
Часу маєте доволі,
Щоб Бертольда покарати,
Він же й так у вашій волі.

„Ми б хотіли тут в сій справі
Скілька слів до вас сказати,
Та співцям співати личить,
Отже ми почнем співати“.

Тут один із них тихенько
Струни срібні торкає,
Усьміхається лукаво
І такої починає:

„Був собі одважний лицар,
Нам його згадать до речі,
Він робив походи довгі —
Від порога та до печі.

„Він своїм язиком довгим
Руйнував ворожі міста...
Чули ви його розповідь:
„Я один, а іх аж триста!

„Ну, тай сей одважний лицаръ
Якось вибрав ся до бою,
І вернув живий, здоровий:
Талісман він мав з собою.

„Я гадаю, талісман сей
Кожен з вас тут знати готовий?
Се було речення мудре:
Утікай, поки здоровий!“

„Утікай, поки здоровий!“
 Всі співці тут заспівали;
 Вояки стояли тихо,
 Очи в землю посипускали.

Раптом зброя заблищала
 І гукнуло військо хором:
 „Ми готові йти до бою!
 Краще смерть, ніж вічний сором!“

І метнулися у напад
 Так запекло, так завсято,
 Що не встигла й ніч настати,
 Як було вже місто взято.

Місто взято, цар в полоні
 Бусурманський. Перемога!
 От тепер уже одкрита
 Всім у рідний край дорога.

Тут на радощах Бертольдо
 Всіх співців казав зібрати
 І коли вони зібралися,
 Привселюдно став казати:

„Ви, співці славутні наші,
 Ви, красо всього народу!
 Ви нам честь відратували,
 Вам ми винні надгороду!“

Та співці відповідали:

„Ні, не нам, ласкавий пане:
 Той, хто сих пісень навчив нас,
 Надгороду хай дістане“.

„Деж він, де?“ гукнув Бертольдо,
 „Щож він криється між вами?“

„Він не тут, співці говорять,
 На війні не був він з нами.“

„Він зостав ся, щоб піснями
 Звеселять рідну країну,
 Там він має розважати
 Не одну сумну родину.“

— „Знаю я цього поета
 І його величну душу,
 І тепер йому по царськи
 Я подякувати мушу.“

Тілько б дав нам Бог щасливо
 Повернути ся до дому,
 Срібла, золота наспилью
 Я співцеві дорогому!“...

IV.

Кажуть, весь поміст у пеклі
 З добрих замірів зложив ся!
 Для пекельного помосту
 І Бертольдо потрудив ся...

Вже давно Бертольд вернув ся
 Із далекої чужини,
 Знов зажив життям веселим
 Біля милої дружини.

Знов у нього в пишнім замку
 Почало ся вічне съято, —
 О, тепер було у нього
 Срібла, золота богато!

Окрім того, що набрав він
 На війні всього без ліку,
 Ще король йому в подяку
 Нагороду дав велику.

Сила статків та маєтків!
Вже Бертолльдо граф заможний!
Він живе в своїому графстві
Наче сам король вельможний.

Та околиця, де жив він,
Вся була йому віддана,
Людувесь в тім краю мусів
Узнавати його за пана.

Тож спочатку того щастя
Справді був Бертолльдо гідний,
Правий суд чинив у панстві,
До підданих був лагідний.

Але то було не довго,
Він де далі в смак ввіходив,
І по троху в себе в графстві
Інші звичаї заводив.

Щож, напитки, та наїдки,
Та убрання прехороші,
Та забави, та турніри,
А на все ж то треба гроші!

Тай по всіх далеких війнах
Граф привчив ся до грабунку,
А тепер в своїй країні
Він шукав у тім ратунку.

Почали ся нескінченні
Мита, панщина, податки,
Граф поставив по дорогах
Скрізь застави та рогатки.

Трудно навіть росказати,
Що за лихо стало в краю, —
Люди мучились як в пеклі,
Пан втішав ся як у раю.

Пан гуляв у себе в замку,
У ярмі стогнали люде,
І здавалось, що до віку
Все така неволя буде.

Розливав ся людський стогін
Всюди хвилею сумною,
І в серденьку у поета
Озивав ся він луною...

Ось одного разу чус
Граф лихі, трівожні вісті,
Донесла йому сторожа,
Що не все спокійно в місті;

Що співці по місті ходять
І піснями люд марочать,
Все про рівність і про волю
У піснях своїх торочать.

Вже й по тюромах їх сажають,
Та ніщо не помагає,
Їх пісні ідуть по людях,
Всяк пісні ті переймає.

„Ну, — гукнув Бертолльд, — то байка!
Я візьму співців тих в руки!
Раптом чує десь близенько
Залунали пісні гуки;

„В мужика землянка вожка,
В пана хата на помості;
Щож, не дарма люде кажуть,
Що в панів біліші кості!

„У мужички руки чорні,
В пані рученька тендітна;
Щож, недармо люде кажуть,
Що в панів і кров блакітна!

„Мужики цікаві стали,
Чи ті кості білі всюди,
Чи блакитна кров поллеть ся,
Як пробити пану груди?

„Що се, що? — кричить Бертолльдо, —
Гей ловіть співця, вяжіте!
У тюрму його, в кайдани!
Та скоріш, скоріш біжіте!“

Коли се зза мурів замку
Обізвав ся голос долі:
Гей біжіте, панські слуги,
Та спіймайте вітра в полі!

„Не турбуй ся ти даремне,
Все одно, вельможний пане,
Вловиш нас сьогодня десять,
Завтра двайцять знов настане!

„Нас таки чимале військо,
Маєм свого отамана,
Він у нас одважний лицаръ,
Врешті, він знайомий пана“...

Мов крізь землю провалив ся
Той співець, утік од лиха.
А Бертолльд сидів і думав,
Далі так промовив стиха:

— „Маєм свого отамана!“ —
„Ось де корінь цілій справі!
Ну, та я тепера хутко
Положу кінець забаві!“

Тут він двох що-найвірнійших
Слуг до себе прикликає
І до нашого поета
У хатину посилає:

„Ви скажіть йому від мене,
Що я досі памятаю,
Як пісні його втішали
Нас колись в чужому краю.

„Власне я тепер бажаю
Дать йому за них заплату,
Я поетові дарую
В себе в замку гарну хату.

„Я його талан співацький
Так високо поважаю,
Що співцем своїм придворним
Я зробить його бажаю.

„Ви скажіть, що він у мене
Буде жити в шані, в славі,
Тілько, звісно, хай забуде
Різni вигадки лукаві“.

Слуги зараз подали ся
До убогої оселі,
Принесли вони поету
Ті запрошення веселі.

Усміхаючись він слухав
Те запрошення знаднє,
А коли вони скінчили,
Так промовив ім на сес:

„Ви скажіте свому пану,
Що заплати не бажаю,
Бо коли я що дарую,
То назад не одбираю.

„Хай він сам те пригадає,
Що тож я йому дав золото,
Хоч тепер об тім жалкую,
Краще-б кинув у болото!

„Ви скажіть, що я не хочу
Слави з рук його приймати,
Бо лихую тілько славу
Тії руки можуть дати.

„Золотих не хочу лаврів,
З ними щастя не здобуду,
Як я ними увінчаюсь,
То поетом вже не буду.

„Не поет, у кого думки
Не літають вільно в сьвіті,
А заплутались на віки
В золотій тонкі сіті.

„Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надіть кайдани!

„Тож підіте і скажіте,
Що поки я буду жити,
Не подумаю до віку
Зброй чесної зложити!“

З тим вернулись вірні слуги
До Бертолльда і сказали:
„Так і так поет відмовив,
Ми даремне намовляли“...

Аж скіпів Бертолльд, почувши
Гордовитую відмову,
До поета посилає
Посланців тих самих знову:

„Ви скажіть сьому зухвальцю,
Що тепер настав день суду,
Що терпів його я довго,
Але більш терпіть не буду.

„Коли він складання віршів
Бунтівничих не покине,
То в тюрму його закину,
Там він, клятий, і загине!“

Знову слуги подали ся
До убогої хатини,
І підходячи почули
Тихий бренькіт мандоліни.

У вікно зирнули слуги,
Бачути: зібрана громада,
Всі стоять навколо ліжка,
Мов якась таємна рада!

Утомившись поет від праці,
Третій день лежить в недузі,
Слухачі навколо него
Посхиляли чола в тузі.

А поет усе то грає,
То щось пише на папері
Й роздає писання людям, —
Тут вступили слуги в двері.

Всі метнулися хутко з хати,
І поет один зостав ся,
Подивившись на слуг спокійно,
Гордовито привітав ся.

Всі Бертолльдові погрози
Слухав мовчки, усміхав ся,
А коли скінчили слуги,
Так до них він обізвав ся:

„Ви скажіть своєму пану,
Що готовий я в дорогу,
Тілько хай волить прислати
Слуг ще двох вам на підмогу.

„На запросини ласкаві
Я не можу встать з постелі,
Вам нести мене прийдеть ся
Аж до нової оселі.

„Тай в темниці буду вільний, —
Маю думи чарівниці,
Що для них нема на світі
Ні застави, ні границі.

„І мого прудкого слова
Не затримає темница,
Полетить воно по сьвіті,
Наче тая вільна птиця.

„З словом зіллють ся в темниці
Грікий жаль і тяжка туга,
І тоді потрійна стане
І страшна його потуга.

„І поет від свого люду
Не почує слів догани
В день сумний, коли на нього
Накладатимуть кайдани!“

Так до віку у темниці
Довелось поету жити,
За тюремний спів він мусів
Головою наложить.

Та зостали ся на сьвіті
Молоді його нащадки,
Що взяли собі у спадок
Всі пісні його, всі гадки.

Здійнялось повстання в краю
І Бертольда вбили люде,
Тай гадали, що в країні
Більш неволі вже не буде.

Та зостав ся по Бертольду
Молодий його нащадок,
І пиху його й маєтки
Він забрав собі у спадок.

І тепер нащадки графські
Тюрми міцні будують,
А поетові нащадки
Слово гостре гарпують.

Проти діла соромного
Виступає слово праве —
Ох, страшне оте змагання,
Хоч воно і не кріаве!

А коли війна скінчить ся
Того діла й того слова,
То скінчить ся давня казка,
А настане правда нова.

1893. 12. XI

Роберт Брюс король шотландський.

(Посвята дядькові М. Драгоманову.)

З А С П I В.

Спогадаймо давнію давнину,
Спогадаймо повість незабутню
Про далеку вільну країну,
Про стару Шотландію славутню.

Давня повість! і на байку схожа, —
Є в ній певні справи, есть і мрії,
Але ж правда, наче зірка гожа,
Сипле скрізь проміння золотій.

Правда нам съвітитиме крізь хмари,
Ми ж далеко думкою полинем,
Ми поглянем на військові чвари,
В давній славі спогадом поринем.

I.

Вже буде літ п'ятьсот тому, —
На край шотландський вільний
Війною йшов король Едвард,
Англійський владарь сильний.

Зібрав він лицарів своїх,
Все горде пишне панство,
Щоб то шотландський вільний люд
Забрати у підданство.

По всій Шотландії йде гук
Луною голосною:
„До зброй, браття! ось іде
Король Едвард війною!

„Гей, міле браття! чи у нас
Ясної зброй мало?
Хиба в шотландській стороні
Вже лицарів не стало?“

Лицарство йде, земля гуде;
Зійшлись ворожі лави...
Багато буде сього дня
Кріавої забави.

Блицать еспіси, брязкати мечі
І шоломи яснії,
Гукають люто вояки,
Ржууть коні воронії.

Воюють день, воюють два,
На третій день, — ой горе!
Шотландці крикнули: „Біда!
Король Едвард нас боре!“

Англійське військо бе-січе,
Англійська зброя сіяє;
Шотландська зброя опада,
Лицарство знемагає.

Аж тут король Едвард спинився
І сурма забреніла,
Знялась над військом корогва,
Та не барвиста — біла.

Всі стали тихо, всяк свій спис
До долу похиляє,
Гука герольд: „Король Едвард
Шотландців призволяє

„Лихую згаду залишить,
Спокій вернути краю,
Прийти до згоди без війни
По братньому звичаю.

„Так каже наш король: хто з вас
Погодить ся зо мною,
Той і маєтками й людьми
Владітиме в спокою.

Люд простий має нам платити
Податки й десятини,
А лицарь буде вільний пан
Своєї батьківщини.

Всяк лицарь має з королем
Ходити у походи,
За те він матиме собі
І ласку й надгороди“.

До долу впали корогви,
Весь гурт шотландський панський
Враз крикнув: „Згода! хай живе
Едвард, король шотландський!“

Шотландське лицарство здалось,
Але один зостав ся
При зброї лицарь молодий, —
Робертом Брюсом здав ся.

Едварду глянув він в лиці,
Мов кинув близкавицю,
Здійняв і кинув ворогам
Залізну рукавицю.

Потім остроги дав коню,
Кінь вороненський звив ся,
Помчав у гори, мов стріла,
В міжгір'ї темнім скрив ся.

II.

Поїхав Роберт по шотландській землі
Здіймати народне повстання,
Гонців розіслав він по всей стороні
Скликати селян на зібрання.

Коли на широкій долині між гір
Зібралася велика рада,
Роберт тоді вийшов до люду й сказав:
„Шотландці! вчинила ся зрада!

Нема в нас лицарства, нема в нас панів,
Вони вже англійські піддані;
Та є ще в країні шотландський народ,
Не звик він носити кайдани!

Повстаньмо ж тепера усі як один
За діло братерське спільне!
Розкуймо на зброю плуги! Що орати,
Коли наше поле не вільне?“

Тут всі зашуміли, мов хвилі морські:
„Ходімо, здобудемо волі,
Або наші голови вільні, буйні
Складемо на нашому полі!“

І там на широкій долині між гір
Селянє всі табором стали,
Палили багаття вони цілу ніч,
Все ясную зброю ковалі.

На ранок узброєне військо було;
Кому ж не дістало ся зброї,
Тому не забракло сокири, коси,
Ta в грудях одваги міцної.

Te військо не мало ясних корогов,
Ні панцирів срібних коштовних,
На простих селянських щитах не було
Девізів гучних красномовних.

У цілого війська девіз був один:
„За волю, за рідну країну!“
Хоч слів тих ніхто на щиті не носив,
Ta в серці носив до загину.

I так вони вийшли напротив панів,
Роберт їх провадив до бою;
Ні одного лицаря окрім його
Не мали Шотландці з собою.

Шотландське лицарство усе перейшло
Служити в англійському війську,
Пішло боронити мечем і щитом
Корону і владу англійську.

В нещасну годину шотландський народ
Кував свою ясную зброю:
У першому бою розбиті були,
Багато лягло головою.

У друге зійшли ся — недоле тяжка!
Знов військо шотландське розбиті.
Ударили в третє — знов поле кругом
Все трупом шотландським укрите.

Міцна була сила потужних панів
I ватаги мудрі знайшли ся,
Ні в гори завести, ні в нетри загнать
Обачні пани не дали ся.

Широкі долини, розлогі лани
Шість раз були крівью політі,
Шість раз пролунав по Шотландії крик:
„Шотландці, Шотландці розбиті!“

Ні зброї вони, ні своїх корогов
Едварду до ніг не зложили,
Ta волю й країну свою боронить —
Не стало селянської сили.

Одні полягли, а другі розійшлися,
Пішли своє поле орати.
Без війська, без слави зостав ся Роберт.
Що ж має тепер він почати?

Чи має піти, як шотландські пани,
Едвардові зброю віддати,
Зостатись отут в подоланні землі
Останнього сорому ждати?

Ні, краще не бачить того і не чутъ,
Як гинути буде країна!...
„Прощай, моя рідна країно! прости
Свого безталанного сина.

„Хотів би я вільною бачить тебе,
Але не судило ся тес...
Далеко тепер на чужих берегах
Поляжу за діло сьвяте.“.

Так мовив Роберт і подав ся він геть
На берег убогий ірландський,
Він думав по вік не вертати ся знов
У край безталанний шотландський.

В Ірландію мав ся прибути корабель,
Що лицарів віз в Палестину,
На ньому од'їхати хтів і Роберт
У тую далеку чужину.

У купі з одважним лицарством бажав
Піти у хрестовім поході,
Щоб ділу съятому останнім життям
І силово стати в пригоді.

III.

На безлюдному березі моря
Одинока хатина стоїть,
В тій хатині рибальській убогій
Збройний лицарь самотній сидить.

То Роберт. Він в вікно поглядає
Чи не мріють оті кораблі,
Що везуть хрестоносців одважних
На війну до съятої землі.

Ні, не видко нічого на морі,
Не біліють вітрила ясні.
Грає вільне широке море,
Гомонять його хвилі гучні.

Та Робертові сумно дивиться
На те море веселе, буйне,
Як згадає він рідну країну,
Затремтить його серце сумне.

І Роберт, од вікна одступивши,
Ліг на лаву і погляд підвів
На потріскану стелю; на стелі
Павутиння павук собі плів.

І знічевя Роберт задивився
На роботу того павука;
Лицарь бачив, як прялася помалу
Тая нитка тендітна, тонка,

Як павук по тій нитці спускався,
Росколихувавсь потім на ній,
Щоб її до стіни причепити,
Далі невід розкинути свій.

Що гайднеться, то нитка й порветься,
І долу павук упаде,
Але зараз же злазить у гору
І нову собі нитку пряде.

Так шість раз той павук обривався,
І шість раз він на стелю злізав,
Але в сьоме таки удержався
Й до стіни свою нитку припяв.

Тут Роберт раптом скочив на ноги,
Ухопив свою зброю до рук,
І гукнув: „Ta невже таки лицарь
Менше має снаги, ніж павук?!“

IV.

Ой тож не сокіл винозір
Злетів з гори в долину,
То прилетів юнак Роберт
У рідну країну.

Він на коневі воронім
По краю пробігає,
В останній раз шотландський люд
До бою він скликає:

„До зброї всі! чи ще живе
Міцна одвага ваша?
За волю згинуть ми клялись,
А деж присяга наша?“

„Хто волі ще не відчуравсь,
Нехай іде до бою!
Хто памята про славу й честь,—
До зброй! хто за мною?“

Не згас, не згас шотландський дух,
Шотландія повстане!
У сьомий раз, як в перший раз
Зібрали ся селяне.

Король Едвард не сподівавсь
Шотландського повстання,
Його лицарство розійшлося
Уже на спочивання.

Зосталась тільки поки що
Мала частина війська,
Безпечна й съмлива була
Залога та англійська.

Все розмовляють вояки,
Які з війни достатки,
Які в Шотландії король
Збиратиме податки.

Серед англійських вояків
Сидять пани шотландські;
Тепер король їм знов вернув
Права й маєтки панські.

Тож завтра кожний з них піде
До рідної оселі,—
Чого ж сидять вони такі
Смутні та невеселі?

Того, що душу їм гризе
І сором і досада,—
Здається їм, що все кругом
Гукає: „зрада, зрада!“...

Англійські-ж лицарі собі
Пісень гучних співають,
І так бадьорно на списках
Їх короговки мають.

Селяне тихо підійшли
До війська за горою,
З'явились, наче з під землі,
І вдарили до бою.

Все зашуміло, загуло,
Мов буря-хуртовина,
Роберт літа на воронім,
Неначе громовина.

Ох, лютий бій, останній бій, —
Щаслив, хто переможе!...
Англійці в розpacі, кричать:
„Ратуй нас, миlíй Боже!“

До них з границі поспіша
Від короля підмога,
Її стріча шотландський крик:
„Ні, наша перемога!“

Підмога сильна надійшла,
Але шкода, — вже пізно!
Женуть Шотландці ворогів,
Гукають вслід їм грізно:

„Не доведеться більше вам
Ламати чужої волі!
Коли життя вам дорого, —
Кладіте зброю долі!“

Шотландське військо зайняло
Англійців під горою,
Нема ратунку їм, нема, —
Складають долі зброю.

Тоді з громади виступа
Роберт і промовляє:
„Отак тепер шотландський люд
Англійцям об'являє:

„Наш край віддавна вільним був,
Таким по вік він буде;
Ви бачили, як прав своїх
Боронять наші люди.

„Збира хай в Англії Едвард
Податки й десятини,
А всяк Шотландець вільний пан
Своєї батьківщини.

„Селянам нашим байдуже
Про ласку й надгороди,
Вони не підуть з королем
За лицарством в походи.

„Тепер я вашу зброю всю
У закладі лишаю,
А вас до дому відпушту
По братньому звичаю.

„Ідіть, Едвардові скажіть,
Як чули, по сїй мові.
Коли не згодить ся на мир, —
Ми знов у бій готові.“

Англійці мовчки одійшли
Без корогов, без зброї;
Без радощів пішли вони
Геть до землї рідної.

I як в долину вже зійшли,
Оглянулись на гору,
Роберта взгляділи вони
Серед сільського збору.

Укрита людом там була
Уса гора зелена,
А вище всіх стояв Роберт,
У ніг його знамена.

Лежала і зброя вся ота,
Що на війні забрали,
Шотландська зброя й корогви
Навколо нього сяли.

Роберт неначе річ держав,
Змагав ся, боронив ся,
Зняв потім ясний свій шолом
І людові вклонив ся.

Англійці чули, як гукнув
У весь той гурт селянський:
„Хвала і честь! нехай живе
Роберт, король шотландський!“

V.

Так Роберт за снагу та одвагу
Королем у Шотландії став,
В Единбургу, преславному місті,
Привселюдно корону прийняв.

Урочиста одправа скінчилася,
Вийшов з церкви король на майдан,
Люд гукає: „Робертові слава!
„Хай живе! він до віку наш пан!“

Коли сé, раптом стихло гукання,
I весь люд мов чекає чого.
З юрби виступив гурт невеликий,
To обрані від люду всього:

З них один на перед виступає,
Короля він поклоном віта,
Поглядає навколо по людях
І таку промову чита :

„З ласки Бога й народа обраний
Наш королю! вітаем тебе!
Ми підданими влади твої
Признаємо охочо себе.

„Коли ти боронитимеш волю
Й самостійність народу твого,
Ми повік шанувати тебе будем
І любити як друга свого.

„Ти кликнеш на війну, ми зберемось
Під твою корогву всі гуртом,
Ми готові тобі і країні
Поєслужити мечем і щитом.

„Та коли ти забудеш про справу
Чести й волі народу свого,
Схочеш інші, багатшії землі
Прилучати до панства твого, —

„Ми не підем тоді за тобою,
Щоб чужого добра здобувати,
Нам не тісно у рідній країні,
Нам не треба в чужу мандровати!

„Коли ти серед панських роскошів
Продаватимеш люд свій панам,
Ми сами боронити потрапим
Ti права, що належать ся нам.

„А коли ти англійській короні
Віддаси королевство своє, —
Знай, що в тую ганебну годину
Пропаде й панування твое.

„Ми тебе королем увінчали,
Ми тебе й розвінчаем сами,
І коли проти нас ти повстанеш,
Проти тебе повстанемо ми.

„Дай нам Боже радіти до віку,
Що обрали тебе в королі,
Хай цвіте при тобі та пишає
Вільна воля в шотландській землі!“

„Дай то Боже!“ — Роберт їм відмовив : —
„Буду знати, на що я іду,
Дай нам Боже до віку прожити
В щирій згоді, у добрім ладу!“

VI.

Щира згода, добрий лад зістав ся,
Не зламав Роберт своєго слова.
Не пропала, не пішла по вітру
Ta громадська чесная умова.

Дивувались на шотландську волю
І сторонній чужій люде,
Всі казали: „Поки сьвіта сонця
У ярмі шотландський люд не буде!“

Не пригас і не пропав ніколи
Вільний дух в шотландському народі,
Стала вільна сторона шотландська
Навіть давнім ворогам в пригоді.

Як пізніш Англійці і Шотландці
Поєднались в спільнуу державу,
To Англійці вчились від Шотландців,
Як любити волю, честь і славу.

I за те хвала Роберту Брюсу, —
Він борцем за рідний край з'явив ся.
Так! одвали та завзяття в працї
Він в малого павука навчив ся.

Він здобув собі велику славу,
І не вмре та слава, не поляже,
В пісні, в слові буде вічно жити
І про себе съвітові розкаже.

1893 року.

II.

МЕЛОДІЇ

(1893—1894.)

М Е Л О Д І Ї.

(1893-1894.)

1.

Нічка тиха і темна була.

Я стояла, мій друже, з тобою;

Я дивилась на тебе з журбою;

Нічка тиха і темна була...

Вітер сумно зітхав у саду.

Ти співав, я мовчазна сиділа,

Пісня в серці у мене бреніла:

Вітер сумно зітхав у саду...

Спалахнула далека зірниця.

Ох, яка мене туга взяла!

Серце гострим ножем пройняла...

Спалахнула далека зірниця...

2.

Не співайте менії сеї пісні,

Не вражайте серденъка моего!

Легким сном спить мій жаль у серденъку

Нащо співом будити його?

Ви не знаєте, що я гадаю,
Як сижу я мовчазна, бліда.
Тож тоді в мене в серці глибоко
Сяя пісня сумна рида!

3.

Горить мое серце, його запалила
Горячая іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними слозами
Чому я страшного вогню не заллю?

Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та слози не ринуть потоком буйним,
Мені до очей не доходять ті слози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.

Хотіла б я вийти у чистее поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люде вжахнулись на слози мої.

4.

Знов весна і знов надії
В серці хворім оживають,
Знов мене колиштуть мрії,
Сни про щастя навівають.

Весна красна! любі мрії!
Сни мої щасливі!
Я люблю вас, хоч і знаю,
Що ви всі зрадливі...

5.

Дивлюсь я на ясній зорі,
Смутні мої думи, смутні.
Съміють ся байдужій зорі
Холодним промінням мені.

Ви, зорі, байдужій зорі!
Колись ви інакші були,
В той час, коли ви мені в сердце
Солодку отруту лили.

6.

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну,
То знов таємно-тихо шепотіла.

Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переєспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

7.

Хотіла-б я піснею стати
У свою хвилину ясну,
Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер розносив луну.

Щоб геть аж під ясній зорі
Полинути співом дзвінким,
Упасті на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.

Лунали-б тоді мої мрії
І щастя мое таємнє,
Яснійші, ніж зорі яснії,
Гучнійші, ніж море гучнє.

8.

П е р е м о г а .

Довго я не хотіла коритись весні,
Не хотіла її вислухати,
Тії речі лагідні, знадні, чарівні
Я боялась до серця приймати.
„Ні, не клич мене, весно, — казала я їй —
Не чаруй і не ваб надаремне.
Що мені по красі тій веселій, ясній?
В мене серце і смутне і темнє“.

А весна гомоніла: „Послухай мене!
Все корить ся міцній моїй владі.
Темний гай вже забув зимування сумне
І красує в зеленім наряді;
Темна хмара озвала ся громом гучним,
Осьвітилась огнем блискавиці;
Вкрилася темна земля зіллям-рястом дрібним,
Все корить ся мені, мов цариці;
Хай же й темнєє серце твое оживе
І на спів мій веселій озветься,
Бо на нього озвалося все, що живе,
В тебе ж серце живе, бо ще б'ється!“
Тихо думка шепоче: „Не вір тій весні!“
Та даремна їй острога, —
Вже прокинулись мрії і співи в мені...
Весно, весно, твоя перемога!

14/V. 1893 р.

9.

Д о м у з и .

Прилинь до мене, чарівнице мила,
І запалай зорею наді мною,
Нехай на мене промінь твій впаде,
Бо знов перемогла мене ворожа сила,
Знов подолання я, не маю сил до бою, —
Я не журюсь, я знала — се прийде.
Спокійна я, бороти ся не хочу,
В душі у мене іншій бажання:
Я тілько думкою на сьвіті буду жити,
Я хочу слухати річ твою урочу
І на своїм чолі твое сіяння
Почуту бажаю хоч єдину мить.

13/I. 1894 р.

10.

*

То була тиха ніч чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилася вона над селом,
Прокидалася край неба зірница,
Мов над озером тихим, глибоким
Лебідь сплескував білим крилом.

І за кожним тим сплеском яскравим
Серце кидалось, роспачем билось,
Замірало в тяжкій боротьбі.
Я змаганням втомилася крівавим
І мені заспівати хотілось
Лебедину пісню собі.

1894.

11.

Давня весна.

Була весна весела, щедра, мила,
 Промінням грала, сипала квітки,
 Вона летіла прудко, мов стокрила,
 За нею вслід співучій пташки!

Все ожило, усе загомоніло, —
 Зелений шум, веселая луна!
 Співало все, сьміялось і бреніло,
 А я лежала хвора й самотна.

Я думала: „Весна для всіх настала,
 Дарунки всім несе вона ясна,
 Для мене тілько дару не придбала,
 Мене забула радісна весна“.

Ні, не забула! У вікно до мене
 Заглянули від яблуні гільки,
 Замиготіло листячко зелене,
 Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер і в тісній хатині
 Він про весняну волю заспівав,
 А з ним прилинули пісні пташині
 І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
 Того дарунку, що весна дала;
 Весни такої не було й не буде,
 Як та була, що за вікном цвіла.

1894 року.

12.

* * *

У чорную хмару зібрала ся туга моя,
 Огнем блискавицею жаль мій по ній розточив
 Ударив перуном у серце, [ся],
 І рясним дощем полились мої слози.
 Промчала та буря-негода палка надо мною,
 Ale не зломила мене, до землі не прибила,
 Я гордо чоло підвела,
 І очі, омиті слізами, тепер поглядають ясніше,
 І в серці моїм переможній співи лунають.
 Весняна сила в душі моїй грає,
 Її не зломили зимові морози міцні,
 Її до землі не прибили тумани важкі,
 Її не розбилі і ся перелітная буря весняна.
 Нехайт ам збирається гірша, страшнійша негода,
 Нехай там узбройт ся в гостру, огненнюю зброю,
 Я вийду сама проти неї
 І стану — поміряєм силу!

III.

НЕВІЛЬНИЧІ ПІСНІ.

(1895—1896.)

на окремій стрінці (ві, 13)

Eternal spirit of the chainless mind!
Brightest in dungeons, Liberty, thou art,
For there thy habitation is the heart,
The heart, which love of thee alone can bind!

Byron. Sonnet on Chillon.

(Ти, вічний дух розкутого ума,
О Воля! найяскішша ти в темниці,
Бо там в людських серцях твої съвітлиці,
В серцях, що полонила ти сама.)

Байрон. Шільонський сонет.

Мати невільниця.

Був ясний день, веселий, провесняний,
До нас у хату крізь вікно одкрите
Вривав ся гомін голосних потоків,
Що бігли вниз по вулиці нагірній,
Вітрець влітав і, мов пуста дитина,
Скидав до долу від стола папери,
За ним влітала ціла зграя гуків,
Все та давно знайома пісня міста,
Але і в ній нові лупали ноти,
Весняні... Та вони лунали не для нас,
Бо не було весни у нашім серці.
Ота весна, що за вікном съміялась,
Нам принесла новини невеселі,
Тюремні вісти: той сидить в неволі,
Недавно взятий, той в тюрмі збожеволів,
А той недавно вийшов, але хворий,
Душою й тілом, він же був забраний
Як раз в розцвіті mrій, надій і праці.
Над нами теж, мов туча громовая,
Нависли влади темної погрози.
Така була для нас в той рік весна.
У двох сиділи ми і розмовляли,
Я сумно слухала товаришкі розповідь
І без'уважно торочки сплітала

На обrusі (товарищі той обrus
В тюрмі покійна мати вишивала);
Розповідь та була уривчаста і тиха,
Бо голос був приглушений від туги,
І хутко він урвав ся, мов струна;
У хаті стало тихо, тільки чутно, *л.*
Як грава ся товаришки дитина,
І ляскала маленьким батіжком,
На стільчику рушаючи в дорогу.
Я, дивлячись на неї, проказала:
„Ба, що робити? Не журіть ся, друже!
Хоч може ми і не побачим волі,
Але дитинка ся побачить, певне!
Що скажеш ти на се, малий фільософ?“
Дитинка ясно глянула на мене
Розумними, цікавими очима,
А мати шпарко мовила до мене:
„Мовчіть, нехай воно сього не чує!
Ви знаєте, дитиною я часто
Від матери покійної се чула: *л.*
Як виростеш, то будеш вільна, доню.
Вона казала се так весело і твердо,
Що я повірила в свою щасливу долю,
І вірила, аж поки не зросла...
Тепер мой дитині се говорять...
Іди, іди, мое маленьке, грай ся!“
Дитина знов до забавок вернулася,
Товаришка взяла шitia, я книжку,
Розмова наша більше не вела ся...

1895 року.

* * *

I все таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю, *л.*
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Сі очі бачили скрізь лихо і насиля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони-б над ним ридали,
Ta сором сліз, що ллють ся від безсиля,
О сліз таких вже вилито чимало, *л.*
Країна ціла може в них втопитись;
Доволі вже їм литись, —
Що сльози там, де навіть крові мало!

1895 року.

В о р о г а м.

(Уривок.)

...Вже очі ті, що так було привикли
Спускати погляд, тихі сльози лити,
Тепер метають іскри, блискавиці, —
Їх дикий блеск невже вас не лякає?
І руки ті, не учені до зброй,
Що досі так довірливо одкриті
Шукали тілько дружньої руки,
Тепера зводять ся від судороги злости, —
Чи вам байдуже про такі погрози?
Уста, що солодко співали й вимовляли
Солодкі речі, або тихі жалі,
Тепер шиплять від лютости і голос
Спотворив ся неначе свист гадючий, —
Що як для вас желом язик їх буде?...

1895 року.

Північні думи.

Годі тепера! ні скарг, ані плачу,
Ні нарікання на долю, — кінець!
Навіть і хвилю ридання горячу
Стримати спроможусь. Нестиму вінець
Той, що сама положила на себе.
(a)
Доле сліпая, вже згинула влада твоя,
Повід життя свого я обіраю від тебе,
Буду шукати сама, де дорога моя!
Мрії рожеві, тепер я розстану ся з вами,
Тихо відвожу обійми ясних моїх мрій.
Довго проводити буду сумними очами
Подруг моїх легкокрилих зникаючий рій.

Згинули мрії і темрява слід їх закрила...
Ледве що зникли, а в мене вже знов над чолом
Полумям віють огненні широкі крила,
Мрія новая літа надо мною орлом.
Мов зачарована слухаю голос надземний:
"Ти блискавицею мусиш съвітити у тьмі,
Поки зорею рожевою край твій освітить ся
[темний]
Треба шукати дороги тим людям, що ходять
[в ярмі.]

Глянуть всі ті, що живуть у великій темниці,
Скажуть: Се в нашій країні настала весна, —
Грають по небі зірниці, ясні блискавиці
Темна ще ніч, та вже хутко минеть ся вона".
Мрія новая! твій голос і крила огнисти
Ваблять мене, я піду за тим съвітлом ясним
Через простори і дикі дороги тернисті,
Так як Ізраель ішов за стовпом огняним.
Знаю, куди ти мене поведеш за собою:
Там без упину лютує страшна, невиспуша війна,
Люде там гинуть у тяжкому лютому бою,

Кров там не ллєть ся, панує там смерть потайна.
Кличеш? Я йду! за тобою усюди полину,
Знов поверну ся у той занапашений край,
Де може волі не буде мені до загину,
Мрія новая, з тобою і там буде рай!

1895 року.

До товаришів.

О, не забуду я тих днів на чужині,
Чужої й рідної для мене хати,
Де часто так приходилося мені
Пекучу, гірку правду вислухати.

У перше там мені суворі питання
Перед очима стали без покрас;
Ті люди, що весь вік несли тяжке завдання,
Казали: Годі нам, тепер черга на вас,
На вас, робітники незнані молодії...
Та тілько хто ви, де? Подайте голос нам.
Невже ті голоси несьміливі, слабкії,
Квіління немовлят — належать справді вам?

Невже на всії великих подій,
На все у вас одна відповідь є —
Мовчання, сльози та дитячі мрії?
Більш ні на що вам сили не стає?
Невже се так?.. Я мовчки все приймала;
Чим мала я розбить докори ці?
Мов на позорищі *прикута я стояла* *покинута я стояла*
І краска сорому горіла на лиці...
Щож, браття, мовчите? Чи втішенні собою,
Що вже й докори сі вас не проймуть?
Чи так задавлені неволею, журбою?
Чи може маєте яку яснішу путь?

Подаймо їм великую розвагу,
Скажім і докажім, що ми бойці сами;
А ні, то треба мати хоч ту сумну одвагу —
Сказати старим бойцям: не ждіть, не прий-
[дем ми!]

1895 року.

Поет під час облоги.

У місті панує велика тревога.
Туманом окутала вража облога,
І голод грозить ся страшною рукою,
Від шпигів ворожих немає спокою.
Збирається в місті за радою рада,
Та згоди немає, панує розрада,
Змагання, непевність і крик: зрада! зрада!
Мов тяжка хвороба, так час там пливе,
Та місто не вмерло, воно ще живе.

Он в церкву ідуть молодята до шлюбу,
Он мати колиша дитиноньку любу.
„Ходімо, — говорить дружина дружині, —
З'єднаємо руки і долю свою,
Як згинутъ прийдеть ся, — в останній годині
Побачу край себе дружину мою.

„Спи, — мати співає, — моя немовлятко,
Урожене в люту годину дитятко!
Не будеш ти лиха і голоду знати,
Поки ще на сьвіті живе твоя мати“.
Іде на стрівання хороший вояк,
Віта його мила щаслива.
„Чого зажурив ся, май любий козак?“
Питає дівчина вродлива.

— Прощатись прийшов я, кохана, з тобою,
От зараз піду з товариством до бою,
Не-сила терпіти лихої напасти,
Волю я в широкому полі пропасти,
Ніж тута, немов у тюрмі погибати!
Тебе тільки, зіронько, жаль покидати...“
Вона подає йому стрільбу грімку,
Чіпляє сама ясну шаблю важку,

Цілує і пестить, і щастя бажає,
І мов на музики на бій виряжає:
„Хай наша зоря тебе, милий, веде!“
І милий на смерть без вагання іде.

А онде нещасний коханець край брами,
У роспачі голову стиснув руками:
„Найгірша для мене ся лята година!
Не любить мене чарівниця-дівчина!
Подвійний мій роспач, подвійний мій жаль,
Моя нерозважна печаль!...“

Он пісня з високого муру лунає.
По мурах одважний співець похожає.
Поет не боїть ся від ворога смерти,
Бо вільная пісня не може умерти.
То-ж він з ворогами і з лихом жартує
І вірші мов легкій стрілки гартує,
І кидає пісню в широкий простор;
Скрізь чутно її, на майдані і в полі,
Юрба перейма' тую пісню, мов хор.
Все бачить співець у широкім роздолі —
І чебо, і море, красу съвітову,
І людям співає він пісню нову.

Усе одбивається в пісні, як в морі,
Рожевая зоря й червоная кров,
І темна ненависть, і ясна любов,
І пломінь пожару, і місяць та зорі.

Та пісня, як море, і стогне, й рида,
І барвами грає,
І скелі зриває,
Як чиста прозора вода.

Всі слухають пісню: нещасний коханець,
Щаслива пара, і мати, й дитина,
Співа тую пісню дружині дружина, —
Те знає і тішить ся музин обранець.
То в день, серед люду, поети мов діти,
Їм милі триумфи, і лаври, і квіти,
І вабить їм очі велика слава,
Якої не дасть перемога крівава, —
В надії на неї терновий вінець
Прийма молоденький співець.

Ось день проминув, зник і вечер погожий,
Ніч криє і місто, і табор ворожий,
І дивлять ся любо небесні очі.
Поснули усі до спочинку охочі,
Здрімала ся навіть обачна сторожа,
Скрізь тихо... Мідна чарівниченька божа,
Корить ся їй все під кінець;
Але не корить ся співець.

Ті проміні горді, ясні, золотії,
В ньому розбудили і речі, і мрії,
Іх стримати — груди тісні!
І прудко, мов іскри з багаття отністі,
Мов хвилі гірського потока сріблисті,
Летять голосній пісні.
І ллють ся і ллють ся без примусу, вільно,
Недбалі про славу й вінки,
І линуть з північними вітрами спільно
Високо під ясні зірки.
Бренить у них радість, лунає і горе,
Шумить у них спогадів, мрій ціле море,

Навколо них роспач хаосом чорніє,
Над ними веселка надій променіє.
Не знає поет, чи хто слуха його,
Не стримує серця і співу свого,
Співа серенаду ясній своїй зірці,
Та ночі, та музії своїй винозірці,
Що з ним була в кожній порі...
І пісня чарує облогу ворожу
І будить на мурах обачну сторожу,
Заснуть не дає до зорі!

12/IV. 1896 року.

Товарищі на спомин.

Товаришко! хто зна, чи хутко доведеться
Провадить знов розмови запальні;
Нехай, — поки від них ще серце беться, —
Я вам на незабудь спишу думки сумні.

От може вам колись, — часами се буває, —
Розглянути старі шпаргали прийде хіть,
Ваш погляд сі щілки, блукаючи, спіткає,
І затримається ся при них на мить.

І вам згадається ся садок, високий ґанок,
Летючі зорі, тиха літня ніч,
Розмови наші, співи, й на останок
Уривчаста, палка, завзята річ.

Не жаль мені, що се вам нагадає
Запеклої ненависті порив.
Щож! тілько той ненависті не знає,
Хто цілій вік нікого не любив!

Згадати тілько всії тяжкії муки,
Що завдали борцям за правду вороги,
Кому-ж не стиснуть ся раптово руки
Від помсти лютої жаги?

Ні, жаль мені, що й сей порив погасне,
Як гасне все в душі невільничій у нас.
Ох, може-б не було життя таке нещасне,
Як би вогонь ненависті не гас!

Лагідність голубина, погляд ясний,
Патріція спокій — не личить нам.
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам?

Так, ми раби, не має гірших в сьвіті!
Феллаги, парії щасливіші від нас,
Бо в них і розум, і думки сповиті,
А в нас вогонь Тітана ще не згас.

Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою малі,
Орліні крила чуєм за плечима,
Самі-ж кайданами прикуті до землі.

Ми навіть власної не маєм хати,
Усе одкрите в нас тюремним ключарами:
Не нам, обідраним невільникам, казати
Речення гордее: „мій дом — мій храм!“

Народ наш мов дитя сліпее з роду,
Ніколи сьвіта-сонця не видав,
За ворогів іде в вогонь і в воду,
Катам своїх поводарів oddав.

Одвага наша — меч, політий кровю,
Брязчить у піхвах, ржа його взяла.
Чия рука, порушенна любовю,
Той меч із піхви видобутъ здола?

Нехай же ми раби, невільники продажні,
Без сорому, без чести, — хай же й так!
А хто-ж були ті вояки одважні,
Що їх зібрали під прапор свій Спартак?...

17/VII. 1896 р.

Грішинця.

Колись давно в далекій стороні
Була війна страшна і незвичайна:
Те лихо звалось білою війною.
Без гасел бойових, без гучної музики,
Без грімких вистрілів, без ясних корогов,
Вона була немов лихе повітря,
Що прилітає на совиних крилах.
І полягав вояк за вояком,
Полки зникали, як вали на морі;
На поединки там виходили вночі,
Ховаючи під паху короговку.
У темряві густій ніхто не бачив,
Як блискала й щербила ясна зброя,
Як падав і конав один з борців,
Як ворог загрібав його у темну яму,
Нераз іще живого. Старшина
Лічила ранком військо і багато
Найкращих вояків у ньому бракувало:
Ніхто не знав, де й як вони лягли.
В той час найбільше воювали шнуром,
Кайданами, отрутою, підкопом,
А зрада гаслом військовим була.
Часами тілько бомба огнева
Могильнутишу розбивала гучно
І всіх навколо ранила скалками.
Раз в темну ніч на бій дівчина вийшла

(Тоді йшли всі, жінки і чоловіки,
І навіть діти не сиділи дома.)
Вона була при зброй: у руках
Був заступ гострий, а в кишені куля,
Набитая знадобом розривним.
Дівчина йдучи тихо шепотіла,
А на устах був усміх зловорожий:
„Ой, підкопаю вражеє гніздо!
Злетять вони у гору мов ті птахи!“
От, підійшла вона під темний мур
Високої будови. Притаїлась,
Перечекала сторожкий патруль,
І почала копати завзято, швидко...
До половини підкопала стіну,
Підклала кулю розривну під неї,
А потім добула вогню і запалила
У кулі трут і подалась до дому
З надією страшною. Коли раптом
Мов грім ударив, куля розірвала
Завчасу стіну і каміння гостре
Посипалось навколо наче град.
І ось один важкий та гострий камінь
Улунчив дівчину і полягла вона,
Немов прибита градом ніжна квітка.
Тут незабаром прилетів патруль,
Зняла ся заметня, трівога, шуканина,
І дівчину знайшли. „Чи мертвa, чи зом-
[ліла?]“
Питали вояки. „Несіть її в шпиталь!“
Сказав старший. „Нехай її черниці
Там одволодають, а потім буде суд“.
І віднесли в шпиталь зомлілую дівчину.
І прийняли її там сестри милосердні —
Вони приймали всіх — приставили до неї
Черницю молоденьку, щоб гляділа.
Лежала цілий день без памяти слаба,

Але над вечір їй вернув ся тямок,
Одкрила очі, глянула навколо:
Склепіння біле, образ і лампада
І біля ліжка, наче другий образ,
Бліда дівчина в чорному уранні.

Х в о р а.

Д е я і х т о ти?

Ч е р н и ц я.

Сестро, мир тобі!
Се божая оселя, ти в шпиталі,
А я твоя сестра, тебе гляжу.
Хвала Найвищому, що ти опамяталась.

Х в о р а.

А чула ти, що сталося сей ночі?

Ч е р н и ц я.

Хай Бог простить тому, хто се вчинив...

Х в о р а.

С е я!

Ч е р н и ц я.

О, сестро! ти?... Ти каеш ся, запевне!

Х в о р а.

Ні! Каять ся вважала б я за гріх!
Скажи, — ти певне знаєш, — адже в замку
Усі погинули? ніхто з них не зоставсь?

Ч е р н и ц я.

Ні, милував Господь. Одна лиш вежа
Упала, на той час там не було нікого.

Х в о р а.

О, що ти кажеш?!

[Хвора заридала.]

Ч е р н и ц я.

Вгамуй ся, бідна сестро, помоли ся
Зо мною в куці Богови съятому,
Подякуй, що не дав тобі вчинити зла,
Проси, щоб мир твоїй душі послав він
І в серце повернув забутую любов.
Сльозами змий оту лихую пляму,
Що положив гидкий, ворожий замір.
Аби простив тебе Судя небесний,
А суд земний для праведних — ніщо.

Х в о р а.

Гадаєш ти, що я бою ся суду?
Запевне, бридко між гадюк попастi,
Та я їх не боюсь, суд не страшний для
[мене, —
Небесний, чи земний для мене все одно,
Однакові для мене рай і пекло,
Бо я не вірю в них. —

Ч е р н и ц я.

О Господи, ратуй
Оцю заблукану, нещасну душу!
Послухай, сестро, ти ще молода,
І може прийдесть ся загинути...

Х в о р а.

Дарма!

Не жаль менi, що молодою згину,
А жаль — о лютий жаль, що пропаду
[даремне.

Ч е р н и ц я.

Ніхто даремне в Господа не гине,
Без волі Божої і волос не спаде.

Х в о р а.

Не хтілаб я тебе вразити, сестро,
Та бачу, прийдеть ся розмову залишити,
Бо ми говоримо на різних мовах.

Ч е р н и ц я.

Ні!

У всіх людей одна є спільна мова —
Братерська любов.

Х в о р а.

Любов, ти кажеш?
А я б сказала — щирість...

Ч е р н и ц я.

Прожени

Ненависти дракона геть із серця,
Нехай в ньому зостанеть ся любов,
І ми одна одну запевне зрозумієм,
Як розумів розбійника Христос.

Х в о р а.

Пожди, кохана сестро, я те бачу,
Що ти мене і жалуєш і любиш,

Хоч я тобі чужа. Та я б хотіла,
Щоб знала ти, кого і за що любиш?
І як осудиш, то щоб знала за що.
Сядь близжче біля мене, нахили
Лагідне личен'ко до мене близче,
Забудь про те, що звете ви гріхом,
Чи праведністю, слухай тілько пильно.

Черниця.

Бою ся я, що втомиш ся — тиж хвора.

Хвора.

Дарма! нехай умру, та думка не умре!
В таке безсмертя й я привикла вірить.
Адже і в вас є сповідь перед смертю...
Мене жде шибениця — я те знаю.
Так слухай. Ти все згадуеш любов,
Вона й моя наставниця єдина.
Мене любов ненависті навчила,
Колись і я була, як ти, лагідна, тиха
І вірила в братерську любов,
Бо при мені були брати кохані,
Родина й ніжні подруги мої.
Обráзу я сльозами зустрічала
І перед кривдою схиляла я чоло,
Коли вона на мене настúпала.
Я матері і батькові корилась,
Вони-ж були до мене завждí добri.
Я думала, що лад такий можливий
Між ворогом і бранцем... Коли се
Розпочало ся біле лихоліття
І наше місто зайняла облога;
Бороло ся воно, змагалось як уміло,
А потім мусіло одперти браму

I вороги ввійшли з тріумфом в неї.
Я бачила тоді, що хто хиливсь найнижче,
Того найбільш топтали люде й конї.
Мій батько й мати ворогам корились,
А доброти не бачили ніколи.
У мене розум наче потъмарив ся,
Не знала я, де правда і де крива,
Я знала тілько, що мені так жаль,
Так жаль на ворогів і жаль на подолан-
Сумний був час; товариші мої [них].
Пішли у військо, кликали й мене.
Та я в собі тоді не чула сили.
Ti, що зостались, я їх одцуралась,
Або вони мене, пропала наша згода.
Брати і сестри смутнії ходили,
Той самий жаль гнітив їх, що й мене.
Та що казати? В подоланні місті
Не має щастя і не може бути!
Хотіла я спершý, як ти, піти в черницї,
У сестри милосердні, та для сього
Потрібна віра, — я її не мала...
Отак житя минало день за днем.
Я бачила, як гинуло найкраще,
Як родичі мої гнили по тюрмах
І як високе низько упадало.
Тоді в мені спалахнула ненависть
До тих, що нищили мою любов.
Ненависть розгоралась більше й більше,
Та я не знала, де її подіти.
Так може б я себе вогнем спалила влас-
Та іншее судило ся мені. [ним],
Прийшов один товариш і промовив:
„Ходи; ми знову на війну зібралися!
Не ми убєм, то нас вони убуть;
Ми мусим боронитись, поможи нам!
Невже ти будеш остеронь сидіти

І споглядатъ, як ллеть ся братня кров?
Ні, сором се терпіти. Наша смерть
Научить інших, як ім треба жити.
Ходи, з тобою певне ѹ другі підуть".
І я пішла...

Черниця.

А мати? а родина?

Хвора.

У ту хвилину я про них забула,
Та може-б не згадала і тепер,
Як би вдалось мое велике дїло.
Я-б упила ся щастем перемоги, — 19
Не спогадом, надією жила-б.
Але-ж тепера я даремне гину
І думаю про той даремний жаль,
Що може вбити мою кохану матір.
Своїх сестер я бачу у жалобі,
Братів у смутку — і даремне все!...
Коли-б могла я ще хоч раз побачити
Моїх коханих!...

Черниця.

Сестро, не журись!
Як би ти тілько вірила у те,
В що віrim ми, потішилась би певне.
Ми віrimо, що в іншім, кращім сьвіті
Побачимо усіх, кого любили.

Хвора.

Шкодá! Ви вірите, що єсть і рай і пекло,
Що люде ѹ „там“ не можуть ріvnі бути.

Моя лагідна мати не злочинка,
Не вбила і не хтіла вбити нікого,
Їй мусить райська брама відчинитись,
А для таких, як я, в раю не має місця.

Черниця.

Все переможе щире каяття,
І гріх, і пекло перед ним зникають,
І райська брама настежи одкрита.
Згадай же, сестро, любую родину,
Пожалуй душу бідну, молоденьку,
Завіщож має гинути вона?

Хвора.

Чернице, спогадай: стоїть у вашій книзі:
„Ніхто не має більшої любові,
Як той, хто душу поклада за друзів“.
Ну, годі, я скінчил, ти вже знаєш,
І як осудиш, то вже знаєш за що.

Умовкla хвора і черниця тихо
Сиділа, очі в землю опустивши...

15/IX. 1896 р.

Хвилина роспачу.

О горе тим, що врожені в темниці!
Що глянули на сьвіт в тюремнее вікно.
Тюрма — се кобо злої чарівниці,
Ніколи не розібеться воно.

О горе тим очам, що звикли бачити з роду
Каміння сіре, вохкий мур цвілій!

Їм сірим здається все, як небо у негоду,
І сьвіт немов тюремний двір малий.

О горе тим рукам, що звикли у неволі
Носить кайдани ржаві та важкі,
На волю вирвутися, і там бридкі мозолі
Їм нагадають, хто вони такі.

О горе тим, що мають душу чесну !
Коли вони ще вірять у богів,
Благати мусять силу ту небесну :
„Пошли нам, Боже, чесних ворогів !“

О горе нам усім ! Хай гине честь, сум-
Аби упала ся тюремна стіна ! [ління]
Нехай вона впаде, і зрушене каміння
Покриє нас і наші імена !

16/IX. 1896 р.

* * *

О, знаю я, багато ще промчить
Злих хуртовин над головою в мене,
Багато ще надій із серця облетить,
Немов од вихру листячко зелене.

Нераз мене обгорне мов туман
Страшного розпачу отрутне дихання,
Тяжке безвір'я в себе, в свій талан
І в те, що у людей на сьвіті є призвання.

Нераз в душі наступить перелом
І очі глянуть у бездонну яму,
І вглежу я в кохання над чолом
Строкату шапку блазня, або пляму.

Нераз мій голос дико залуна
Немов серед безлюдної пустині,
І я подумаю, що в сьвіті все мана,
І на землі нігде нема съватині.

І може приведуть нераз прокляті дні
Лихої смерти грізну примару,
І знову прийдеться покинутій мені
Не жити, а нести життя своє мов кару.

Я знаю се і жду страшних ночей,
І жду, що серед них вогонь той загорить
Де жевріє залізо для мечей, [ся],
Гартується ясна і тверда криця.

Коли я кридею зроблюсь на тім вогні,
Скажіть тоді: Нова людина народилась ;
А як зломлюсь, не плаче по мені!
Пожалуйте, чому раніше не зломилася !

16/IX. 1896 р.

Ангел помсти.

У темряві таємній серед ночі
До мене часто гість непевний приліта,
Він поглядом жахає і віта,
Мов зірка Марс крівава, сяють очі.

Всьміхається мені страшний посланець,
Я бачу в усьміху ненависть і любов,
На білих крилах червоніє кров,
Мов на снігу зорі вечірньої багрянець.

Він промовляє мені слова страшні й велики,
В руках палає меч осяйний, огневий,

І в серці, наче поклик бойовий,
Здіймають ся у мене співи дики.

„Слова, слова, слова! — на них мій гість мо-
[вляє, —

Я ангел помсти, вчинків, а не слів,
Не думай же, що твій одважний спів
Других, а не тебе до бою закликає.

„Даю тобі сей меч, дарма, що ти не сильна,
Мій меч не тяжкий для одважних рук.
Чи ти боїшся смерти, кари, муки,
Ти, що була душою завжді вільна?“

Він подає свій меч, я хочу взяти зброю,
Але не слухає мене моя рука
І лютість огнева із серця геть зника:
„Іди, кажу йому, я не піду з тобою.

„Не жаль мені життя, а жаль тії людини,
Що у мені живе, що бачу я в других,
Коли-ж її убю, хай кара йде за гріх,
Не скочу пережити ганебної години.

„Твоя слуга Кордэ, одважная норманка
В тиранах бачила тиранів цілий вік,
Але й в тирані їй з'явився чоловік,
Як над убитим крикнула коханка...“

Зника північний гість, та погляд той і мова
Лишають в серці слід кріавий і страш-
[ний,
І в день мені в очах стоїть той гість див-
[ний,
А душу рве й гнітить нескінчена розмова...

Fiat nox.

„Хай буде тьма!“ сказав наш бог земний.
І стала тьма, запанував хаос,
Немов перед створінням сьвіта. Ні, ще гірше
Був той хаос, бо у ньому були
Живі створіння, їх давила тьма.

Скрізь маріща з хаосу виринали,
Лиха зараза, голод, злидні, жах —
Несвіцький жах усім морозив душу :
І найодважнішим ставало жаско,
Голодні крики слухаючи й стогін,
Що виринали, наче зо дна моря,
З юрби великої і темної. Здавалась
Ота юрба частиною хаосу
І голосом його. Часами розлягалось
У темряві гукання: „Сьвітла! Сьвітла!“
І на відповідьчув ся голос дужий
Земного бога з високості трону :
„Хай буде тьма!“ І знов тремтів хаос.

О, не один нащадок Прометея
Бліскучу іскру з неба здобував
І безліч рук до неї простягалось,
Мов до зорі, що вказує дорогу.
І розіпалається та велика іскра
На іскорки малесенькі, незначні,
І кожний іскорку ховав неначе скарб
У попелі холодному від давна ;
Вона не гасла, тліла в тій могилі,
Та не давала ні тепла, ні сьвітла.
А съміливий нащадок Прометея
Знаходив смутну долю свого предка :
Вигнання, муки, нерозривні пута,
Дочасну смерть у дикій самотині...

І досі так, о браття! й досі тьма.
Гей, озовіть ся! Страшно в сім хаосі.
Я чула голоси одважні, вільні,
Вони лунали, мов гукання в лісі —
Тепер замокли, і страшнійше тиша
Мені здається ся, ніж була раніш.
Брати мої, нащадки Прометея!
Вам не орел розшарпав груди горді, —
Бридкі гадюки в серце упялись.
Ви не приковані на тій кавказькій кручі,
Що здалека сіяє сніжним чолом,
Про вязня звістку людям даючи!
Ні, ви поховані в землянках, звідки навіть
Не чутно брязкоту кайданів, ні стогнання,
Ні непокірних слів...
Гей, царю тьми!
Наш лютий вороже! Не дармо ти боїшся
Кайданів тих залишної музики!
Боїшся ти, що грізні, смутні гуки
Пройняті можуть і камінне серце.
А чим же ти заглушиш дикий голос
Хаосу темного, крик голоду й біди
І розпачливее гукання „світла, світла“?
На нього завжді, як луна у горах,
Одважні, вільні голоси озвуться.
„Хай буде тьма“! сказав ти, — сього мало,
Щоб зглушить хаос і Прометея вбити.
Коли твоя така безмірна сила,
Останній вирок дай: „Хай буде смерть!“

25/XI. 1896 р.

На вічну пам'ять листочкови, спаленому приятельською рукою в непевні часи.

Ой палка ти була, моя пісне!
Як тебе почала я співати,
В мене очі горіли мов жар,
І зайняв ся у грудях пожар.
Хтіла я тебе в серці сковати,
Та було мое серденько тісне,
Ой палка ти була, моя пісне!

Так, була моя пісня палка.
Вислухала товаришка спів,
Мов троянда уся паленіла
І сльоза в неї в очах бреніла
Від гарячих, невтримливих слів,
І третміла подана рука...
Так, була моя пісня палка!

Ти занадто палка, моя пісне!
Як настала трівожна година,
Запалило ся слово в кінець
І спалило тонкий папірець...
Замість пісні летить пожарина.
Ой, глядіть, знову іскорка блісне!
Ти занадто палка, моя пісне!

26/XI. 1896 р.

* * *

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскрить ся?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здіймає вражі голови з плеч?

Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобути з піхви готова,
Тілько-ж ти кров з мого серця пролълеш,
Вражого-ж серця клинком не пробеш...

Вигострю, виточу зброю іскристу,
Скілько достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдина я зброе,
Ми не повинні загинуть обое!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеть ся з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, не тюремних речей.

Местники дужі приймуть мою зброю,
Кинуть ся з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

25/XI. 1896 р.

IV.

ВІДГУКИ.

(1896—1899.)

В і д г у є и.

Пролітав буйний вітер над морем,
По безмірнім, широкім просторі ;
Білі хвилі здіймались високо,
І знялися од вітру ще вище,
Загукали як військо вороже,
Заглушили вони буйний вітер.

Пролітав буйний вітер в пустині,
По безкрайому, мертвому полі.
Закрутись пісковаті вихри,
Простяглись геть під небо високе,
Наче велити люті страшнії,
І розсипались, впавши звисока ;
Смерть покрила слід буйного вітру.

Пролітав буйний вітер край вежі,
Що стояла самотно на кручі,
Там знайшов він Еолову арфу.
Він шарпнув її довгій струни
І всі струни озвали ся співом
Лагіднійшим од вітру дзвінкого.
Буйний вітер замовк, пролетівши,
Але арфа ще довго бреніла...

Єврейська мелодія.

Ти не мій! розлучив нас далекий твій край
І вродлива чужинка забрала!
Ти там може знайшов незаказаний рай,
Я-ж без тебе, мов квітка зівяла.

І зосталися мені лиш пісні та думки...
Ті пісні наші бранці зложили,
Прислушуючись, як край Евфрату-ріки
Вавилонськії верби шуміли.

Ті пісні не сьпівались, у дні жалібні
Арфи висіли смутно на вітах
І гойдались, неначе журились, сумні,
По веселих утрачених літах.

На мовчазних устах не лунав тихий спів,
Він на крилах думок у пустиню,
У зруйноване божеє місто летів
І оплакував рідну съятиню:

„Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
Вороги найсъвятіше сплямили,
На твоїм олтарі неправдивим богам
Чужоземці вогонь запалили.

Всі пророки твої від тебе відреклисъ
І левітів немає з тобою.
Хто погляне на стіни, величні колись,
Покиває сумний головою.

Ти не наш, але вірними будуть тобі
На чужині ізраїльські люде, —
Що Господь сам обрав за съятиню собі,
Te до віку съятинею буде!“

Милюй мій! ти для мене зруйнований храм,
Чи я зрадити маю съятині,
Через те, що віддана вона ворогам
І чужій, неправдивій богині?

26/VI. 1896 р.

Ave regina.

Безжалісна музо! куди ти мене завела?
Навіщо ти очі мені осліпила згубливим промін-
[ням] своїм?
Навіщо ти серде моє одурила, привабила маре-
[вом] щастя?
Навіщо ти вирвала в мене слова, що повинні б
[умерти] зо мною?
Ти квітами серця моого дорогу собі устелила
І крівю його ти окрасила шати свої,
Найкращі думи мої вінцем золотим тобі стали,
Ти, горда цариця, мене повела за собою,
Мов бранку-невільницю в ході твоїм тріумфаль-
[нім].

Іду я окована міцно і дзвонять кайдани мої.
Ти, владарко, все обираеш од мене,
Усі таємні свої скарби тобі я повинна віддати,
І килим, що виткали мрії, під ноги тобі просте-
[лити].

Мое божевілля собі ти взяла за актьора,
Щоб гратло закохані ролі тобі на потіху.
Невже тобі заздро, богине, на вбогее ща-
[стя] мое?

Те щастя, то був тілько сон. Ти голосом гуч-
Від нього мене пробудила, гукнувші:
„Прокиньсь, моя бранко, ти мусиш служити
[мені]!

Співай мені пісню, ту пісню, що спить в моїм
[серці].
Торкни ту струну в своїй арфі, що досі ішне не
[брейла],
Всі струни озвати ся мусять хвалою мені,
Я дам тобі пишні дарунки, забудеш недолю
[свою].

Даремне хотіла я арфу свою почепити
На вітах плакучих смутній верби
І дати велику присягу, що в сьвіті ніхто не
Невільничих співів моїх. [почув
Ти глянула поглядом владним, безжалісна музо,
І серце мое затремтіло і пісня моя залунала,
А ти, моя владарко горда, втішала ся піснею
[бранки],
І очі твої променіли вогнем переможним [з
І вабив мене той огонь і про все заставляв за-
[бувати].
Все я тобі заспівала, і те, чого зроду нікому,
Навіть самій собі в голос казати не хтіла.

Все ти від мене взяла. Деж твої пода-
[рунки, царице?
Ось вони, пишні дари: сліззи — коштовнії
[перли,
Людське признання — холодний кришталь,
Смуток мене одягає черним важким оксамитом,
Тілько їй скрашає жалобу — жалю крівавий
[рубін.
Гарна одежда для бранки, що йде в тріумфаль-
[ному ході.
Радуй ся, ясна царице, бранка вітає тебе!

Кочубея
21/VIII. 1896 р.

To be or not to be?

Стій, серце, стій! не бай ся так шалено!
Вгамуй ся, думко, не літай так буйно!
Не бай крильми в порожньому просторі.
Ти, музо винозора, не сліпи
Мене вогнем твоїх очей безсмертних!
Дай руку, притули мене до свого лона.
Тобі я віддала усе, що маля,
Подай мені велику пораду.

Дивись: навколо нас великі перелоги,
І дикі пущі, і високі кручі,
І темні, тихі води. Подивись:
Шляхів нема, а тілько де не де
Поплутані стежинки йдуть на безвість.
Он людє — мало їх — орут ті перелоги,
Он з пущі ледве чутно стук сокири,
З високих круч луна' орлиній клекіт,
Лиш тихі води все стоять мовчазно
І тілько часом камінь з круч зірветь ся,
Впаде і кане в темних, тихих водах, —
Розійдеться і зникне круг третячий.

Скажи мені, пораднице надземна,
Куди мені податись у просторі?
Чи маю я здійняти срібло-золото
З своєї лірі і скувати рало,
А струнами сі крила привязати,
Щоб тінь не падала на вузьку борозну,
Зайняти постать поряд з тими людьми,
Орати переліг і сїяти, а потім —
А потім ждати жнив, та не для себе?
Чи може кинутись туди, у пущу,
І в диких нетрах пробивати дорогу
З сокирою в руках і з тонкою пиловою,
Поки який гнилий, великий стовбур
Впаде їй задавить серед темних хащів? —

Чи може злинути орлицею високо,
Геть понад кручі, у простор безмежний,
Вхопити з хмари ясну блискавицю,
Зірвати з зірки золотий вінець
І запалати сьвітлом опівночі ?
А що, коли те сьвітло миттю згасне,
Як метеор, і темрява чорніше,
Страшнійше здасться, ніж була раніш ?
А що, коли не стане в мене сили,
Вогонь обпалить крила й я впаду,
Неначе камінь, що зірвався з кручини,
Туди, у темні води в глибиню,
В холодну тишу, і недовго буде
Тремтіти круг на площині води ?

Мовчиш ти, горда музо ! тілько очі
Спалахнули вогнем, барвисті крила
Широким побмахом у гору здійнялись
І сплеснули... О, чарівнице, стій !
Візьми мене з собою, линьмо разом !

10/IX. 1896 р.

З пропащих років.

1.

Я знаю, так, се хворії примари, —
Не час мені вмирати, не пора.
Та налягли на серце чорні хмари
Лихого пречуття, душа моя вмира !

Вдягли ся мрії у смуткобі шати
І понесли мене в дивний, мовчазний край,
І там прийняв мене в зеленії палати
Плакучих верб і кіпарисів гай.

Серпанком чорним жалібниці-мрії
Мені покрили очі, змеркнув сьвіт
І залунали скарги жалібнії
Моїх покинутих пісень-сиріт.

Пісні вернулись плакать на могилі
Палкого серця, що носило їх,
Вони були між людьми гості милі,
Ta не прийняв ніхто їх за своїх.

ХІІІ 28. 1896 р.

2.

Обгорта' мене туга, болить голова,
Стіна й стеля гнітять мов темниця...
Деж ви, де, мої щирі, одважні слова ?
Де поділась моя чарівниця,
Молода моя муз, і горда й смутна,
Жалібница-порадница тиха ?
Я ж без неї тепера така самотна
Серед събого безкрайного лиха.

Сее лихо мое, мов туман в осени
Без краси-бліскавиції, без грому,
Без раптового вихрю буйноІ весни,
Що гуляє по гаю густому.

Навіть муз боїть ся вступити сюди
В сей осінній туман небарвистий,
Кличе здалека: „Встань і за мною ходи
Тим шляхом, що сяє сріблистий.

„Кожна зірочка снігу нам буде в очах
Наче справжня зірка зоріти,
Будуть зорі встилати розложистий шлях,
Наче шлях тріумфатора квіти.

„Будуть сніжній зорі таночки вести
З буйним вітром, мов кобло дівоче.
Адже правда, моя вихованко, і ти
До зірок полинула б охоче?“...

Вабить, кличе далекая музка мене,
Мов гарячка наводить примари,
А навколо туман наче море сумне...
Чом його не розвіють сі чарі ?

19/І. 1897 р.

До товариша.

Чи згадали хоч раз ви про мене в тюрмі,
Як про вас я спогадую, хвора?
Як ростинам бракує життя в вохкій тьмі,
Так обом нам бракує простора.

Ох, тепера мене у недолі моїй
Не один добрий друг потішає:
„Не годить ся журитись в пригоді такій,
Адже іншим ще гірше буває!“

Та які се слова і даремні й нудні,
Хоч порадники щирі й охочі.
Як би знали сі люди, які то сумні
Дні без сонця, без місяця ночі!

Та ще гірше, ніж болій неволя тісна
Ся єдина думка вбиває,
Ся розвага людська і ганебна й страшна:
„Адже іншим ще гірше буває!“

В тім і жаль, що хоч би ми черпали могли
Непомірними чашами горе,
Скілько б ми таких кубків гірких не пили,—
Щé зостанеть ся ціле море.

В тім і лихо, що скілько б вінків не плели
Для робітників діла і слова,
Скілько б терну на тії вінки не стяли,
Ще зостанеть ся ціла діброва.

19/І. 1897 р.

* * *

Як дитиною бувало
Упаду собі на лихо,
То хоч в серде біль доходив,
Я собі вставала тихо.

„Що, болить?“ мене питали,
Але я не признавалась —
Я була малою горда —
Щоб не плакать, я съміялась.

А тепер, коли для мене
Жартом злим кінчить ся драма,
І от-от зірватись має
Гостра, злобна епіграма, —

Безпощадній зброй съміху
Я буюся піддаватись
І, забувши давню гордість,
Плачу я, щоб не съміятись.

2/ІІ. 1897 р.

Р о м а н с.

Не диви ся на місяць весною,
 Ясний місяць наглядач цікавий,
 Ясний місяць піделухач лукавий,
 Бачив він тебе часто зо мною
 І слова твої слухав колись.
 Ти се радий забути? Не дивись,
 Не диви ся на місяць весною.

Не дивись на березу плакучу,
 На берéзі журливее віття
 Нагадає тобі лихоліття,
 Нагада' тобі тугу пекучу,
 Що збратала обох нас колись.
 Ти се радий забути? Не дивись,
 Не дивись на березу плакучу.

2/II. 1897 р.

Кримські відгуки.

I.

І м п р о в і з а ц и я .

В гáю далекім, в гущавині пишній,
 Квіти гранати палкі розцвітають,
 Мов поцілунки палкі на устах
 Іншим палким поцілункам на зустріч,
 Мов поцілунки рубінових уст...
 Спи, мое серце! нехай там у гаю
 Квіти гранати палкі розцвітають...
 Вітри північні тримтять, затихаючи
 Між запашними кущами лавровими,
 Наче зітхання жаги,

Наче ті лаври стрівання таємне
 Любо ховають од сьвіта цікавого
 Листом ласкавим густим...
 Спи, мое серце! хай вітри північні
 В лаврах лагідних тримтять, затихаючи...

До кипариса магнолія пишна
 Чолом заквітчаним віжно склонила ся,
 Як молода до свого нареченого.
 Білі квіти тримтять в темних кучерях,
 Але серпанка не має на їх.
 Щире кохання, невкрите серпанками...
 Спи, мое серце! хай пишна магнолія
 До кипариса стрункого склоняється ся.

З темного моря білявая хвилечка
 До побережного каміння горнеть ся,
 Пестощі, любоші, сяєво срібнє
 Хвиля несе в подарунок йому;
 Темне чоло побережного каміння
 Хвилі коханій на зустріч засяяло.
 Пестощі, любоші, сяєво срібнє....
 Спи, мое серце! Хай хвиля білявая
 До побережного каміння горнеть ся...

1897 р. Ялта.

II.

Уривки з листа.

(до 34 листопада)

Товаришу мій! не здивуйте з лінивого вірша.
 Рифми, дочки безсонних ночей, покидають мене,
 Розмір неначе химерная хвиля,
 Розбивається раптом об кожну малу перешкоду,
 Ви даремне шукали б у ньому девятого валу,

Могутньої хвилі, що такт одбива течії океана,
Думкій навіває мені тепер Чорне Море —
Дике, химерне воно, ні ладу, ні закону не знає,
Вчора гратло-шуміло воно
При ясній, спокійній годині,
Сьогодня вже тихо й лагідно до берега шле
[свої хвилі,
Хоч вітер по горах шалено жене сиві хмари.
Так би й лежала я завжди над цею живою во-
[дою,
Дивилася-би, як без жалю сипле перли вона
На побережнє каміння, [ї самоцьвіти
Як тіні барвисті від хмарок злотистих
Проходять по площині срібно блакітній
І раптом зникають,
Як біла піна рожевіє злегка,
Немов соромливе обличчя красуні,
Як гори темніють, повиті у білі серпанки,
Вони так спокійно стоять,
Бо їх стереже колоннада сумних кипарисів
Поважних, високих...

Я тілько що знов прочитала
Ваш дужий, неначе у крицю закований,
Мідно узбронений вірш.
Як же за нього я маю віддячити вам?
Байку хиба роскажу, а „мораль“ ви сами вже
Битим шляхом та крутим [виводте.
Їхали ми на узгір'я Ай-Петрі;
Вже поминули сади-виногради рясні, кучеряві,
Що покривають піdnіжжя гори, наче килим рос-
[кішний,
Ось уже й лаврів, поетами люблених,
Пишних магнолій не видко,
Ані струнких кипарисів, густо повитих плю-
[щем,
Ані платанів роскішних наметів,

Тілько стрічалися нам земляки наші, білі берези,
Явори й темні дуби, до негоди та борвю звиклі,
Але їх вони вже зостались далеко за нами,
Тілько терни, будяки та полинь товаришили
Потім не стало і їх. [нам у дорозі,
Крейда, пісок, червонясте та сіре каміння
Скрізь понад шляхом нависло неплідне та голе,
Наче льоди на північному морі.
Сухо, нігде ні билини, все задавило каміння,
Наче довічна турма.
Сонце палке сипле стріли на білу крейду,
Вітер здійма порохи,
Душно... води ні краплині... се наче дорога
Країну всесильної смерти... [в Нірванну,
Аж ось на шпилі,
На гострому, сірому каміні бlysнуло щось, наче
[пломінь:
Квітка велика, хороша, сувіжі пелюстки роз-
[крила
І краплі роси самоцьвітом блищали на дні.
Камінь пробила вона, той камінь, що все пе-
Що задавив і могутні дуби, [реміг,
І терни непокірні.
Квітку ту вченії люде зовуть Saxifraga,
Нам, поетам, годить ся назвати її „ломи-камінь“
І шанувати її більше від пишного лавру.

1897 р. Ялта.

III. Східна мелодія.

Гори багрянцем крівавим спалахнули,
З проміннєм сонця західним прощаючись, —
Так мое серце жалем загоріло ся,
З мілим, коханим моїм розлучаючись.

Геть понад морем, над хвилями синіми
 Вьють ся, не спинять ся чаечки білі.
 Де тебе мають шукати на безвісти,
 Мілій мій, думи мої бистрокрилі?

В себе на вежі вогонь запалила я,
 Любий, твого воріття дожидаючись,
 Хай він просвітить по морю доріженську,
 Щоб не зблудив ти, з чужини вертаючись.

Світе мій! буду тебе дожидати ся,
 В чорну, смутну Фереджію*) повитая,
 І посажу кипарисову гильочку,
 Буде що дня вона слізми полита.

А як повернеш ся, я покажу тобі
 Той кипарис мій в садочку квітчатому,
 Здійметь ся він над всіма мінаретами
 В краю сьому на мечеті багатому.

Ялта, 27/I. 1897 р.

IV.

Мрії.

У дитячі любі роки,
 Коли так душа бажала
 Надзвичайного, дивного,
 Я любила вік лицарства.

Тілько дивно, що не принци,
 Таємницею укриті,
 Не вродливі королівни
 Розум мій очарували.

*) Фереджія — покривало магометанок.

Я дивилась на малюнках
 Не на гордих переможців,
 Що, сперечника зваливши,
 Промовляють люто: „здай ся!“

Погляд мій спускав ся нижче,
 На того, хто розпростертій,
 До землі прибитий списом,
 Говорив: „Убий, не здам ся!“

Не здававсь мені величним
 Той завзятий, пишний лицаръ,
 Що красуню непокірну
 Взяв оружною рукою.

Тілько серце чарувала
 Бранки съмілiva відповідь:
 „Ти мене убити можеш,
 Але жити не примусиш!“

Роки любії, дитячі,
 Як весняні води зникли,
 Ale гомін вод весняних
 Не забудеть ся по вік.

Він було мені лунає
 У безсонні довгі ночі
 I сднається ся так дивно
 З візерунками горячки:

Мріє стеля надо мною,
 Мов готичне склепіннє,
 A гільки квіток сплели ся
 На вікні, неначе грати.

Од вікна до мене в хату
 Червонясте съвітло впало, —
 Чи то вуличнє съвітло,
 Чи то полиски пожежі?

Що се так шумить невпинно?
Навісний, безладний гомін!
Чи в крові гарячка грає,
Чи війна лютує в місті?

Чи се лютий біль у мене
Тихий стогін вириває,
Чи то стогне бранець-лицаръ,
Знемагаючи на рани:

„Хто живий у сьому замку?
Хто тут має серце в грудях?
Другом будь, зайди на вежу,
Подивись на бойовисько!

Подивись на бойовисько,
Хто кого перемагає?
Чи над лавами ще веться
Корогва хрещата наша?

Коли ні, — зірву завої!
Хай джерелом кров поллється,
Будь проклята кров ледача,
Не за рідний край пролита!

Ні, я чую наше гасло!
Ось воно все голоснійше...
Завяжіть тіснійше рани,
Шкода кров губити марне!“...

Так дитячі мрії грали
Між примарами гарячки
А тепер? — гарячка зникла,
Але мрії не зникають.

І нераз мені здається,
Що сижу я у полоні
І закута у кайдани
Невидимою рукою.

Що в руці у мене зброя
Неполомана зосталась,
Та порушити рукою
Не дають мені кайдани.

Глухо так навколо, тихо,
Не шумить гарячка в жилах,
Не вчувається здалека
Дикий гомін з бойовиська.

Так і хочеться гукнути,
Наче лицаръ мрій дитячих:
„Хто живий? Зайди на вежу,
Подивисься на околі!

Подивись, чи в полі видко
Нашу чесну короговку?
Коли ні, не хочу жити,
Хай мені відкриють жили,

Хай джерелом кров поллєтъ ся,
Згину я від згуби крові.
Будь проклята кров ледача,
Не за чесний стяг пролита!“...

Ялта 18/XI 1897 р.

V.

Зимова ніч на чужині.

— Розваж мене, Музо, моя ти порадо!
Так важко в сей вечер на серці мені!
Де-ж ти забарилася? Колись ти так радо
Летіла на поклик мій в кращій дні.

М у з а.

Дарма нарікати! Не я забарилась,
Я часто край тебе стояла, ждучи
Твого привітання, але ти журилась
Самотно, мовчазній сльози ллючи.

— О Музо, не згадуй ту люту годину,
Журбі не буди, бо вона сторожка,
Мов хижая птиця, — засне на хвилину
І зо сну її кожний шелест ляка.

Настрій свою ліру гучну, невидиму,
Струна струні стиха нехай промовля,
І в слід за тобою я голос вести-му,
А думка хай вільно по сьвіті гуля.

М у з а.

Співай же за мною
Про те, як весною
Усе відживається знов,
Про квіти весняні
І речі кохані,
Про першу весняну любов.

— Ні, Музо, ся пісня незграйно лунає,
Чомусь я на голос її не зведу,
Мій голос журливее щось починає,
А струни твої на веселім ладу.
Лишімо сю пісню...

М у з а.

Утнімо другої,
Поки не розстроїв ся лад!
„Підківки іскристі!
Дівки танцюристі!
Гей, пари, ставайте всі в ряд!...“

— Ми, Музо, не щиро сю пісню співали,
Мені вона завжди чужая була, —
В той час, як навколо усі танцювали,
Я тілько таємній сльози лила.

М у з а.

Нема нам з тобою
Веселого строю,
Судилися нам інші пісні.
Співаймо поважно
Про те, як одважно
Герой умира на війні.
Він рад серед бою
Лягти головою,
Аби не впустить корогви,
Він чесно поляже,
Товаришам скаже:
„Я вдёржав, держіть тепер ви!“

— Ой, Музо! ся пісня двусічна, мов зброя,
І будить одвагу й жалю завдає:
Ти згадуеш в пісні погибель героя,
Я згадую в думці безсилля мое.

Поки я недужа, не клич до відваги,
В заржавілих піхвах меча не воруш.
Мені тепер сумно, я прагнуща розваги,
Прошу тебе, сьвіжої рани не руш!

М у з а.

Химерні ви, люде! серця ваші хорі
Від всього займають ся жалем страшним.
Згадай, як колись ти на ясній зорі
Зо мною дивилась під небом рідним.

Чи в сій стороні закривають так щільно
Небесну красу кипариси сумні,
Що пісня твоя не літає так вільно
До самого неба, як в давній дні?

Невже отсих гір золота верховина
Для тебе сумна, мов тюремна стіна?
Замокни-ж ти, пісне моя лебедина,
Бо хутко порветь ся остання струна!

— Стій, Музо, ображена, горда богине!
Даремне твій спів безнадійно луна.
Скорійш мое серце раптово загине,
Ніж в тебе порветь ся остання струна!...

Згадай, як у літній ночі безхмарні
Крізь ті кипариси съвітили зірки, —
Були наші мрії хоч смутні, та гарні,
Немов у жалобі вродливі жінки.

Нехай же тепер туманій непрозорі
Вкривають і небо, і серце мое, —
В піснях наших завжді сияти-муть зорі,
Вони там лишили проміннє свое.

Згадай, як ми співом стрівали світання:
Мінила ся ясна зоря, мов рубін,
Шаріло ся море від сонця вітання,
По той бік затоки лунав тихий дзвін.

Нехай тепер щастя зайшло як і сонце,
Марою насунулась ніч дощова,
А завтра знов сонце загляне в віконце
І збуджене серце мое заспіва.

Згадай, як у день ми стояли з тобою
На скелі гарячій, на кручи стрімкій,
Я вчилася пісні в морського прибою,
А ти прислухалась, який в ньому стрій.

Нехай я отруена злою журбою,
Та в пісні на всяку отруту є лік;
Ми слухали пісню морського прибою, —
Хто чув її раз, не забуде по вік.

Згадай, як захід у вогнистій шати
Верхівля гори одягав кремяні, —
Палали в гущавині квіти гранати,
А в серці моїму палали пісні.

Нехай мої співи й садочки квітчаті
Заснули, оковані сном зимовим, —
Весною й пісні, і квітки на гранаті
Богнем загоряться новим!

Ялта 15. грудня 1897 р.

А н т и с т р о ф а.

Горе тому, хто зухвалий подивить ся
На непокриту богині красу,
Горе тому, хто руками нечистими
Шати пречисті богині торкне, —
Тїні, спотворені місячним сяєвом,
Крашими будуть, ніж образ його,
Рідная мати, на нього споглянувші,
Рідного сина свого не пізна.

С т р о ф а.

Заступнице міцна коханої Тавриди,
Хвала тобі!
Хвала тобі, потужна, невблаганна
Богине стріл!

А н т и с т р о ф а.

Горе тому, хто словами безчельними
Грізну богиню образить здола,
Горе тому, хто не склонить покірливо
Гордея чоло — богині до ніг!
Місячний промінь скоріш не дістанеть ся
До океана глибокого dna,
Аніж не влучить стріла Артемідина
В серце безумця зухвале, палке.

(З храма виходить Іфігенія в довгій одежі і з срібною
діадемою над чолом).

С т р о ф а.

Іде богині жриця наймилійша, —
Віддаймо честь!
Віддаймо честь; її сама богиня
Обрала нам.

VI.

І ф і г е н і я в Т ав р и д і ї .

(Драматична сцена.)

Дієть ся в Тавриді, в місті Партеніті, перед храмом Артеміди Тавридської.

Місце над морем. Море вдається затокою в скелістий берег. При самому бéрезі голі, дики, сіро-червоні скелі, далі узгір'я поросле буйними зеленощами: лаврів, магнолій, олив, кипарисів, і т. і. цілий гай. Високо над кручею невеликим півкруглим портиком. Скрізь по узгір'ю межи деревами більші сходи, що спускаються до храма. З лівого боку, на самій сцені великий портал храма Артеміди з дорийською колоннадою і широкими сходами. Недалеко від храма між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному підесталі; долішня частина підесталу робить чималий виступ, немов олтар, на виступі горить вогонь. — Від храму до моря йде стежка, виложена мармуром, вона спускається в море сходами.

З храму виходить хор дівчат тавридських у білих одягах і в зелених вінках. Дівчата несуть квіти, вінки, круглі, плисковані кошики з ячменем і сілю, амфори з вином та олієм, чарки і фляги. Дівчата прикрашують підестал статуї квітками та вінками і співають.

ХОР ДІВЧАТ.

С т р о ф а.

Богине таємнá, велична Артемідо,

Хвала тобі!

Хвала тобі, холодна, чиста, ясна,

Недосяжнá!

Антистрофа.

З краю далекого, з краю незнаного
Нам Артеміда її привела,
Все таємниця в дівчини величної,
Рід її, племя і ймення само.
В гаю съятому у ніч Артемідину
Жертву таємну приносили ми,
Там показала нам в съеві сріблому
Сюю дівчину богиня сама.

(Іфігенія тим часом бере велику чарку в одної з дівчат і фіял у другої, третя дівчина наливає їй в чарку вино, четверта олій у фіял, Іфігенія зливає вино і олій на воноч, потім посипає олтар съяченім ячменем та сілю, беручи те з кошиків, що подають дівчата).

Іфігенія (приносячи жертву).

Вчуй мене, ясна богине,
Слух свій до мене склони!
Жертву вечірню, сьогодні подану, ласково
[приими].
Ти, що просвічуєш путь мореходцям, на
[хвилях заблуканим],
Наши серця освіти!
Щоб ми стояли, тебе прославляючи,
Серцем, і тілом, і думкою чистії,
Перед твоїм олтарем.

Х О Р.

Слава тобі!
Срібнопрестольная,
Вічно-осяйная,
Дивно-потужная!
Слава тобі!

Іфігенія.

Ти, переможная, стрілами ясними
Temряву ночі ворожу поборюеш, —
Нам свою ласку з'ясуй!
Темній чари, таємні наслання Еребові,
Нам поможи побороть!

Х О Р.

Слава тобі,
Срібнопрестольная,
Вічно-осяйная,
Дивно-потужная,
Слава тобі!

(Іфігенія віддає дівчата чарку і фіял, робить знак рукою і дівчата їдуть у храм. Іфігенія ворушить багаття на олтарі, щоб ясніше горіло, поправляє покраси).

Іфігенія (сама).

Ти, сріблолука богине-мисливице,
Чести і цноти дівчат обороннице,
Поміч свою нам подай...

(Падає на коліна перед олтарем і простягає в роспачі руки до статуй).

Прости мене, велична богине!
Устами я слова сі промовляю,
А в серці їх нема...

(Встає, одступає від олтаря і дивиться на море).

А в серці тілько ти,
Єдиний мій, коханий рідний краю!
Все, все, чим красен людський вік корот-
Лишила я в тобі, моя Елладо. [кий,
Родина, слава, молодість, кохання

Зостали ся далеко за морями,
А я сама на сій чужій-чужині,
Неначе тінь забutoї людини,
Що по Гадесових полях блукає.
Сумна, бліда, безсила, марна тінь!

(Іде на сходи порталі і притуляється до колонні).

Холодний мармур — тілько-ж і притулку!
А як було я голову схиляла
До матері коханої на груди
І слухала, як рідне серце билося...
Як солодко було тримати в обіймах
Тоненький стан моого хлопятка-брата,
Мого золотокудрого Ореста...
Латобни дочки, сестро Аполонна!
Прости своїй рабині спогад сей!...
Хоч би мені вітряк принесли звістку,
Чи там живий ще мій шановний батько
І люба матінка... Сестра моя, Електра,
Вже досі одружилаась. А Орест?
Він досі вже на грищах олімпійських
Отримує вінці. Як мусить гарно
Оливи срібне листє одбивати
Против злотистих кучерів його.
Та не за прудкість візьме надгороду,
Хиба за діск, бо завжді Ахіллес
Вінці за прудкість брав. Чи він живий,
Мій Ахіллес?... Тепер уже не мій, —
Там може еллінка, або троянська бранка
Зове його своїм... О, Артемідо,
Ратуй мене від мене, захисти!

(Сходить знов до долу і сідає на найнижчому щаблі сходів,
під кипарисом).

Як зашуміли смутні кипариси!
Осінній вітер... Хутко вже й зимовий

По сій діброві звірем зареве,
Закрутить ся на морі сніговиця
І море з небом зільветь ся в хаос,
А я сидіти-му перед скучим багаттям,
Недужа тілом і душою хвора,
Тоді-ж у нас, в далекій Артоліді,
Цвісти-ме любо вічна весна
І підуть в гай артоській дівчата
Зривати анемони та фіялки,
І може... може спомянуть в піснях
Славутню Іфігенію, що рано
Загинула за рідний край... О, Мойро!
Невже тобі, суворій, грізній, личить
Робити посьміхи над бідними людьми?...
Стій, серце вражене, вгамуй ся, горде,
Чи нам же, смертним, на богів іти?
Чи можем ми змагатись проти сили
Землерушителів і громовладців?
Ми, з глини створені... А хто створив нас?
Хто дав нам душу і съятир вогонь?
Ти, Прометею, спадок нам покинув
Великий, незабутній! Тая іскра,
Що ти здобув для нас від заздрих Олім-
Я чую пал її в своїй душі, [піїців,
Він, мов пожежі пломінь, непокірний,
Він висушив мої дівочі сльози
В той час, як я одважно йшла на жертву
За честь і славу рідної Еллади.
Ви, еллінки, що сльози проливали,
Як Іфігенію на славну смерть вели,
Тепер не плачете, що ваша геройня
Даремне, на безслав'ї тихо гасне?

(Стас перед олтарем).

Навіщо ти мене, богине, вратувала,
В далеку чужину завела?

Кров еллінки була тобі потрібна,
 Щоб погасити гнів проти Еллади, —
 Чому ж ти не дала пролити кров?
 Візьми її, — вона твоя, богине!
 Нехай вона не палить жил моїх!

(Дістає зза олтаря жертвовий віж, одикає плащ і замі-
 ряється мечем проти серця, але раптом пускає меч до долу).

Ні, се не варт нашадка Прометея!
 Коли хто вмів одважно йти на страту,
 Той мусить все одважно зострічати!
 Коли для слави рідної країни
 Така потрібна жертва Артеміді,
 Щоб Іфігенія жила в сїй стороні
 Без слави, без родини, без імення,
 Хай буде так.

(Смутно похиливши голову іде до моря, спиняється на
 найвищому щаблі сходів, що спускаються в море, і дивиться
 на який час у просторі).

Аріосе, рідний мій!
 Воліла б я сто раз в тобі умерти,
 Ніж тута жити! Води Стикса й Лети
 Не вгасять спогадів про любий рідний
 [край!]

Тяжкий твій спадок, батьку Прометею!
 (Тихою, рівною ходою віддаляється в храм).

S. S. Villa Iphigenia. 15.I. 1898 p.

VII.

Весна зімова.

Тихо і тепло, так наче і справді весна.
 Небо неначе спалахує часом від місяця ясного
 [съвітла,

Мініться білі хмаринки то сріблом, то золотом,
 Ледве на місяць наплине прозорая хмара,
 Кобло на нїй засіяє, мов одесьвіт далекий веселки.
 Зорі між дрібними хмарками наче таночки за-

[водять,

Сніг на верхівлі узгіря блищити так яскраво,
 Що видається нераз, мов займаються раптом
 [вогні вартої.

Матовим сріблом блідують дахи на будинках,
 Тіні різкі вирізняють балкони, тонкі балюстради,
 А кипариси між ними здаються високими ве-

[жами замків;

Листя широке магнолій важке, нерухоме
 Кованим сріблом здається ся;
 Тінь фантастична латаний лягла на блискучий
 [поміст марморовий.

Лаври стоять зачаровані, жаден листок не тримає
 [тиль,

Тихо в садку, тихо в місті, бо пізня година.
 Вже й на горі, у будинках, вогнів не багато ли-
 [шилось

Золотом червоним горіти. — Скрізь тихо,
 Тілько поток невидимий гірський як млинове
 [кобло шумить,

Пісня часами озветься десь, ледве лунає...
 Часом по вулиці люде проходять безгучно, мов
 Море далеко леліє так ніжно, як мрія. [тіні],
 Легкі тумани серпанками сонні долини вкри-
 [вають.

Тихо і тепло... І сон не бере і робота не йде.

Я похожаю по свому балконі, що довгий,
[високий,
Мов корабельний чердак. Видко звідти всі гори,
Неба широкий намет і далеке море,
Звідти легче й думкам розлітатись по всіх укра-
[інах...]

Довго я так похожала, а мрії та думи сну-
[вались,
Мов на колоброті прядиво тонке; порветься
[тай знову прядеться.

Часто літали думки мої в сторону рідину, —
Снігом повита, закована льодом лежить вона
[ген за горами.

Інші гори згадались мені, вулиці інші й бу-
[динки,
Тільки той самий ясний місяченько освічує їх
[в сю хвилину.
Хто там спить? хто не спить? в кого в вікні
[видко сьвітло?...

Раптом чогось я згадала велику, сувору
[будову,
Брами з важкими замками, сторожу й високу
[ограду,
А за оградою — вас, мій товариш, в клітці
[тюремній.
Щó, коли ви не спите в сю хвилину?
Щó, коли місяць крізь ґрати освічує сіні по-
[рожні

Сьвітлом холодним і жаским? — Ви може в вікно
[подивились,
Може вам видко при місяці місто і вулиці й
[гори...]

Сон не бере і робота не йде, ніч така ясна
[і — довга...

Раптом зійшла я з балкону і двері засу-
[нула міцно.

Тяжко чогось мені стало в тому чарівному са-
[dochку.

Зорі чогось затрептіли і небо стемніло,
Може туман застелив, може погляд у мене змі-
[нів ся...

Ялта, 1898 р.

* * *

...Порвала ся нескінчена розмова.
Тремтить вона мов побрана струна
В моєму серці. Від одного слова
Розкрила ся в душі моїй труна.

Повстала туга, сном важким приспана,
Повстала велитом і досягла до хмар,
Жаль запалав, прибоєм океана
Загомонів страшний його пожар.

Ох, той пожар у других будить силу
Ту, що Бастилії тиранів розбива',
Що визволя' з кайданів волю милу, —
У мене будить він слова, слова!

Товариш! не можу я мовчати,
Лежить таке прокляття на мені,
Що мушу тугу словом зустрічати:
Вони дзвінкі, мої думки сумні.

Часи глухонімії не заглушать
Дзвінких думок, вони бренять, бренять, —
Отак невільники руками ледве рушать,
Як на руках кайдани задзвенять.

Нехай же дзвонять голосно кайдани,
Не буду заглушать. Колиб могли
Вони збудить луну і розтроядуть рани
В серцях людей, що мохом поросли;

Колиб кайданів брязкіт міг ударить
Перуном в тії заспані серця,
Спокійні чола соромом захмарити
І нагадать усім, що зброя жде борця;

Колиб та зброя здійнялась до бою,
Загомоніла б так, мов туча градова, —
Тоді б замовкли вже сами собою
Кайданів брязкіт і такі слова.

14/VII. 1898 р.

У пустинї.

Сказав Господь: „Мені належить помста!
Той, хто не вірить у дивá господнї,
Не вартий бачить їх. Поки не згине
Останній з вас, отруєних зневірям,
Не ввіде мій народ в обітованну землю!“
Так говорив Господь через свого пророка
І слово боже лунало сумно
Серед пустинї. Потім наш пророк
Зійшов на гору, щоб здалека глянути
На ту недосяжну обітованну землю,
І більше не вернув ся. Ми сами
Зостали ся у сїй німій пустинї.
Тепер куди? На схід? на захід сонця?
На північ? на полуднє? Все одно!
Лягти б отут, на сей пісок гарячий
І ждати, поки вихор налетить
І нам насипле золоту могилу.
Але дітей, маленьких немовлят,
Їх тілько шкода. Чи на те вродились,
Аби у сповітку пізнати голод, спрагу
І смерть марною загинути в пустинї?

14
Ми підемо пісками навманя,
Приспавши в серцї гадину зневіря.
Одважно дивлячись дочасній смерті в очі.
Чого боятись нам? Палив нам душу роспач,
Поливсь по людях, мов лиха зараза,
І серце розтинав, мов гострий меч,
Умер пророк — на нас мов грім ударив.
Хто наш провідкар? Та далека мрія,
Недосяжна, як марево пустинї.
Ми вже покарані. Страшнійше покарати
Сам грізний Бог Адонаї не може.
Ходїм! ачей се гіркеє страждання
Нащадкам нашим скоротить дорогу
До ясної і певної мети!

9/IX. 1898 р.

На столітній юбілай Україн- ської літератури.

15
У кожного люду, у кождій країнї
Живе такий спогад, що в його в давнинї
Були золоті віки,
Як пісня і слово були у шанобі
В міцних сього сьвіта; не тільки на гробі
Складались поетам вінки.

16
За пишній хрї, величині оди
Король слав поетам-співцям нагороди,
Він славу їх мав у руці;
За ввічливі станси, гучні мадритали
Вродливиці теж нагороду давали,
Не знали погорди співці.

І що-найпишніїйші дами з придворних
Вдавали на сцені субреток моторних,
Щоб слави і втіхи зажить:
Сама королева здіймала корону,
Спускалась до долу з найвищого трону
Поетовій мрії служить.

Богам були рівні співці лавреати
І гордо носили коштовні шати
У панськім маґнатськім гурті;
Цьвіли в них і лаври, і квіти барвисті,
І навіть терні їх були позлотисті,
Кайдани — і ті золоті!

Так... в кождій країні є спогади раю!
Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю!
Були й за гетьманів співці;
З них деякі вічній співи зложили,
А як їх наймення? і де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці!

Цурались вони кучерявої хрії
І вабили очі їм іншій мрії,
Не вів до палацу їх шлях:
Не оди складали, а думи народу,
Не в стансах прославили милоді вроду,
А в тихих, журливих піснях...

Ті вічні пісні, ті єдині спадки
Взяли собі другі поети нащадки
І батьківським шляхом пішли;
Ніхто їх не брав під свою оборону,
Ніхто не спускав ся з найвищого трону,
Щоб їм уділяти хвали.

Чоло не вінчали лавровій віти,
Тернів не скрашали ні золото ні квіти,

Страждали співці в самоті;
На них не сяли жупани-лудани,
Коли-ж на руках іх дзвеніли кайдани,
То вже не були золоті...

1898 р.

З о р я по е з и ї.

Імпровізація.

Через тумани лихі, через велике горе
Ти съвітиш мені, моя зоре.
Ти се була, що встала вогнем опівночі,
Шлях прокладала ясний через темне, бурливее [море

І чарувала новою надією втомлені очі,
Ти се була, моя зоре!
Хто ти, мрія чи сон? я не знаю,
Тілько в тебе я вірю і віри повік не зламаю,
А як зламаю, зломлюсь тоді певне сама,

Бо задавить ворожая тьма.

Ти мене до життя пробудила,
Ти мені очі одкрила,
Раптом виросли в мене і сплеснули крила
І понесли мене в гору шляхом променистим,
В гору, все в гору,
В тую країну простору,
Де моя зірка зорить съвітлом рівним і чистим.

В тую країну, де щастя і горе одноаково милі,
В тую країну, де усьміх і слізози однаково ясні,
В тую країну, де чола підводять похилі,
Де не сльозами, а співом ридають нещасні.
Я не журю ся, чи рано, чи пізно загину,
Я не журю ся, що съвіт сей хороший покину,

Я не журю ся — нехай там життя мое гасне.
Зоре моя! в тебе съвітло повік буде ясне.

Інші будуть співці по мені,
Інші будуть лунати пісні,
Вільні, гучні, одважні та горді
Поєднають ся в яснім акорді
І полинуть у ті небеса,
Де сіяє одвічна краса,
Там на їх обізветь ся луною.
Пісня та, що не згине зо мною.

12.X. 1898 р.

П о в о р і т .

Країно рідна! ох, ти далека мріє!
До тебе все летять мої думки.
Їм страшно й радісно, якась надія мріє...
Так з вирію в свій край летять пташки.

Чи не здається їм, що принесуть з собою
Новії, ще не співані пісні,
Що в краю темному, сповитому журбою,
Бліснуть пісні, мов блискавки ясні.

Се вже було колись... Се вже не раз бувало:
Я на чужому йшла шукати надій —
Як в рідній стороні мені їх бракувало —
Г обновлення силі молодій.

Я марила весь час про воріття хвилину
Серед чужого, іншого життя, —
Ta завжди першу колючую тернину
Приносила хвилина воріття.

Холодний зброй блиск, от перше привітання,
Кордонні вартові непривітні...

„Чи ми вертаємося, чи йдемо на вигнання?
Питали ся мої думки й пісні.

Мене знов обступала тісна, щільна
Неволі рідної знайомая стіна
І кожна думка там, що народилась вільна,
Враз блідла мов невільниця сумна.

Там ангел помсти злій, суворий дух темниці,
Проймав мене знов зором отгневим
І мрії чистії, мої гірські орлиці,
Геть розганяв мечем своїм кривим.

Спотворено тоді пісні мої бреніли,
Оті нові, неспівані пісні;
Стурбовано думки крилами тріпотіли,
Мов над огнем метелики нічні.

Нераз було мені так прикро, непривітно,
Як у безлистім гаю під дощем,
Мов у глухуу ніч і жаско й неохвітно
І серде знов заходилося плачем.

Тоді мені ота далекая чужина
Здавалась краєм вічної весни.
Так перелітная приборканана пташина
Про вирій смутно марить в осені.

5.VI. 1899 р.

З а б у т а т і н ь .

Суворий Дант, вигнанець флорентийський,
Встає із темряви часів середньовічних.
Як ті часи, такі його пісні,
Він їх знайшов в містичнім, темнім лісі,
Серед хаосу дивовижних мариш.

Чий дух одважив ся б іти за ним блукати
По тій діброві, як би там між терням
Квітки барвисті вічні не цвіли?
Зібраав співець мистецькою рукою
Оти квітки і сплів іх у віночок,
Скропив його небесною росою
І положив на раннюю могилу
Вродливій Beatrіче Портінарі,
Що раз колись до нього усміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома.
Вона була для нього наче сонце,
Що съвітло, радощій життя дає,
Не знаючи, кому дає ті дари.
І хоч зайшло те сонце променисте,
Він не забув його ні в темряві понурій,
Ані при хатньому багатті привітному.
Ні на землі, ні в пеклі, ні в раю
Він незабув своєї Beatrіче.
Вона одна в піснях його панує,
Бо в тій країні, де він жив душою,
Він іншої дружини не знайшов.
Він заквітчав її вінцем такої слави,
Якою ні одна з жінок ще не пишалась.
Безсмертна пара Данте й Beatrіче,
Потужна смерть не розлучила їх.
Навіщо ж ти, фантазіє химерна,
Мені показуєш якусь убогу постать,
Мов сон зомлілої людини невиразно?
Нема на цій вінця, ні ореола,
Її обличчя вкрите покривалом,
Немов густим туманом. Хто вона?
Тож ні один співець її не вславив
І ні один мистець не змалював;
Десь там, на дні історії, глибоко

Лежить про неї спогад. Хто вона?
Се жінка Дантова. Другого імення
Від неї не зосталось, так мов зроду
Вона не мала власного імення.
Ся жінка не була провідною зорою,
Вона, як вірна тінь, пішла за тим,
Хто був проводарем „Італії нещасній.“
Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спиралась на її плече, запевне;
Її дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перейняти єдиний;
Коли погас огонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.
Так, вірна тінь! А дех її життя?
Дех власна доля, радощі і горе?
Істория мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і самотних,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних як той клопіт
І довгих як нужда, я бачу сльози...
По тих сльозах, мов по росі перлистій,
Пройшла в країну слави — Beatrіче!

X/25. 1898 р.

